

BUTLLETÍ

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

CLUB ALPÍ CATALÀ
ESQUÍ CLUB CATALÀ

SUMARI: Excursió de Nadal a Montgarri, per A. O. F.—Un rei alpinista, per EUGENI MORA I OBRADOR.—La vida muntanyenca d'Henry Russell-Killough, per JOSEP M.ª GUILERA I ALBINYANA.—Els ports de

Tortosa, per IGNASI DE QUADRAS.—Vallfogona de Riucorb, per F. BLASI I VALLESPINOSA.—L'aspecte geogràfic de la Indústria paperera a Catalunya, per PAU VILA.—Crònica.—Bibliografia.—Noticiari.

Excursió de Nadal a Montgarri

A PROFITANT les festes de Nadal, una colla de tretze esquiadors anà amb auto a Esterrí d'Àneu, i camí del port de la Bonaiqua fins al pont de la Cadena, on la carretera travessa el riu del port per entrar al bosc de la Mata de València; la neu comença uns dos quilòmetres abans. A peu pujaren fins al santuari de les Ares, pel camí vell, obert pel correu de la Vall d'Aran que acostuma a passar tot l'hivern. A les Ares, els guardes donen acolliment franc i agradable amb sis llits.

El diumenge, amb la neu caiguda durant la nit, sobre un gruix considerable posat amb diverses nevades anteriors, pujaren al port de la Bonaiqua (1 h. 5 m.). S'enfilaren per la coma del port que s'obre a la dreta, per guanyar les estribacions de la fita Vaqueira, i entrar a la coma alta d'Ergulls, de característiques molt apropiades per a esquiar. En direcció N., guanyaren la carena, a ponent del pic de la Llança, anomenada d'Escornacabres pels pendents verticals que priven de baixar directament a la reconada de Basibé i Rosari. La baixada de la carena al fons de la coma fins als pals del telèfon, és de primera qualitat. Per anar al pla de Beret cal deixar la línia telefònica a les envistes de Salardú, tallant diverses comes petites a la dreta fins a sortir a la pleta de Gessa, ja dintre el gran pla de Beret, cobert amb més d'un metre de neu. Cal més d'una hora i mitja per arribar al cap del bosc de l'extrem oposat, on comença la baixada del riu Noguera Pallaresa, que pren la direcció

de llevant. Es passa per cal Cabau o Bordes de León (Laúñ) on ja tenen cedides les cambres a uns francesos, i amb un quart d'hora s'és al santuari de Montgarri. Bon acolliment, amb cinc llits; els arrendadors deixen el santuari el mes de maig, i s'entornen a Sallardú. Tracte senzill i econòmic.

El dilluns nevà tot el matí, lleugerament, de manera que fou abandonat el projecte d'ascensió al Mauberne, i canviat per una curta excursió a la vall de Marimanya i als voltants de Montgarri. És curiós de remarcar com la gent d'aquest caseriu, que en total compta amb unes tres dotzenes d'habitants, utilitzen els esquís, a l'hivern, d'ençà que els socis del CENTRE Pau Badia, Lluís Estasen, i Josep M. Soler i Coll anaren a la Vall d'Aran, ara fa dotze anys, a fer unes demostracions d'aquest mitjà de comunicació, i repartiren diversos parells d'esquís. Encara veieren uns esquís d'aleshores.

El dimarts, diada de Nadal, fou excepcionalment bo. Travessaren el pla de Beret, i, en ésser a la coma de Barron, s'enfilaren a la carena de ponent fins al cap de la coma de Parrós, des d'on es frueix d'una vista superba vers la Maladeta, Posets i Perdiguero, amb la vall de l'Inyola als peus i tot el massís de Liat a tocar. L'espectacle del pla de Beret amb el seu massís i pics de Bassibé i Beret, és inoblidable per l'esquiador qui difícilment trobarà enlloc més dels Pireneus una extensió tan apropiada a les seves evolucions. Baixaren al pla de Beret, seguiren fins a l'ull del Garona, pujaren llavors les estribacions del tuc de Saumet, conca del riu Malo i altra volta als pals del telèfon que menen, amb una sèrie de desnivells, al port de la Bonaigua. Cal comptar unes tres hores d'ull del Garona al port. Uns quinze minuts ben aprofitats són necessaris per a baixar a les Ares.

El dimecres, diada de Sant Esteve, sortiren d'hora, pujaren la vall Gerbé en tota la seva extensió, per tal d'anar a la collada que s'obre entre els pics Basiero i la serra de Xemenieies, per passar a la vall de Cabanes. La darrera part es lenta i penosa. Perderen unes quatre hores des de la sortida. Del coll al cim de Basiero, tres quarts de pujada a peu, per neu ventada i mal temps. Torb a estones; dalt del cim, boira. Firmem a la libreta que rep molt escassos visitants. La tercera colla en 1934, i dues més en 1933. Del cim al coll, un quart, i amb esquís, fins a l'estany gran de Cabanes, una hora llarga; després, entre bosc i tartera, seguint el riu, fins a l'entrada al bosc gran de Cabanes, es quelcom acrobàtic amb poca neu (uns quatre pams). El bosc d'avets, bellíssim, acaba a la carretera de la Bonaigua, uns 500 m. sobre el pont de la Cadena (2 hores

de l'estany gran de Cabanes). Amb una hora i mitja es baixa a Estèrri d'Àneu. L'arribada a Barcelona fou a la matinada del dijous.

Contràriament a informacions circulades, a les Ares i al Ticolet, a banda i banda del port de la Bonaigua, hom troba de cinc a sis llits i el menjar i acolliment necessari a muntanya, a preus moderats. Dalt del port, únicament el xalet de la Productora, particular, perquè el refugi està deshabitat i en mal estat.

A. O. F.

RECORDATORI

Un rei alpinista

EL dia 18 del mes que som es compleix el primer aniversari de la mort del gran alpinista que fou en vida Albert I. Hem cregut que d'un resum de la vida alpinista d'aquest Cap d'Estat se'n poden derivar exemples i lliçons no gens corrents. Estava animat per la flama ardent del vertader esperit muntanyenc. És veritat que l'Alpinisme en si, és un joc sense utilitat, sense profit directe. No tindria sentit una vida dedicada a l'alpinisme a no ésser per un professional. Car la muntanya és un paisatge en el qual hom passeja per a fer salut, distreure's i fruit de la seva bellesa, o també, un camp d'entrenament on exercitar la força de voluntat i trempar l'esperit.

I això era per Albert I, l'alpinisme.

Ell veia en l'alpinisme l'exercici més sà per a l'esperit i per al cos i féu seves les paraules del Papa Pius XI, l'alpinista del Mont-Rosa:

«Pel treball i l'esforç dur dirigit cap a un aire més pur i lleuger les forces es renoven i creixen, la voluntat es trobarà més ferma enfront els deures de la vida per a vèncer dificultats de tota mena.»

No s'inicia en la vida alpina per casualitat. De jove, la lectura dels butlletins de l'*Alpine Journal* l'havien ja familiaritzat amb el més noble dels esports. Des de llavors li havia quedat un entusiasme secret per l'esport i aquella vaga inquietud que és la característica de l'esportiu.

De primer, el seu esperit metòdic i ponderat el portà a l'exercici físic, pròpiament dit utilitari.

Les idees confuses es solidificaren quan s'enterà que M. Ernest Solvay, que havia començat a fer muntanya a l'edat de 57 anys, feia anualment assídues campanyes als Alps, i sobretot a l'Engadina.

Retrobà el seu propi pensament, quan va saber que M. Solvay tenia per fi principal compensar per un esport violent, vivificant i interessant la seva vida de labor mental i sedentària, i s'acabà de convèncer quan va saber que dit senyor amb tot i la seva avançada edat feia encara cims com el Cerví i el Grepon.

Dues són les fases de la seva vida d'alpinista: la netament utilitarista, per a fer salut i distreure's, de l'any 1906 al 1920, i la netament esportiva, de l'any 1920 fins a la seva mort a la muntanya.

Per a comprendre la seva evolució lògica en alpinisme, val la pena de retreure les fases per les quals ha passat l'alpinisme.

En els temps llunyans, la finalitat dels *pionniers* era conquerir els diferents cims per la via més fàcil. Atacaven una incògnita hostil amb guies valents i audaçs com ells mateixos. Era l'època heroica.

Els més importants cims dels Alps foren retuts així, al mateix temps que es fixaven les regles d'una tècnica que feia esdevenir sense perill les ascensions normals. El coneixement d'aquesta tècnica, i encara més la col·laboració d'un gran nombre de guies competents i conscients que féu possible el període següent:

Va néixer una comprensió nova de l'Alpinisme. Hom comprenqué no solament que la pràctica de les ascensions era d'una virtut incomparable per a enfortir el caràcter, sinó també que les excursions a la muntanya eren l'exercici físic més complet i atractiu. És a aquesta doble comprensió que es deu el gran nombre d'afiliats als clubs alpins de tots els països.

Llavors s'anà generalitzant un nou esperit d'iniciativa que abans solament existia en algunes agrupacions d'avantguarda, els «sense guia».

Aquesta evolució era inevitable. Tots els cims havien estat conquerits, tots els camins normals fressats. Calia atacar camins nous tinguts per impossibles.

I fou quan s'entrà en la via dels grans riscos, o sia, de l'extrem domini de la tècnica, amb bivacs inhumans i l'utilització d'estris, que triomfen damunt passos realment impossibles pel mer mecanisme humà.

Albert I evolucionà progressivament i metòdicament durant la dècada posterior al 1920.

És aquesta segona fase de la seva carrera muntanyenca la que ens interessa.

EL PORT DE LA BONAIGUA. XALET DE LA PRODUCTORA DE FORCES MOTRIUS
PORT DE LA BONAIGUA I TUC DE CAMPO

GR. A. Oliveras

MASSÍS DE BERET I PART N. DEL PLA DE BERET DES DE LA COMA DE PARRÓS

SERRES DE COLOMERS, MONTARTO I BICIBERRI DES DE LA PART SUPERIOR DE LA COMA DE PARRÓS

Clu. A. Oliveras

PANORAMA A PONENT DEL CAP DE LA COMA DE PARRÓS. MASSÍS DE MALADETA I POSETS, SERRES DE VILAC, D'ARENY I DE LA PINCELA

Cl. Dr. W. Amstutz

ALBERT I DE BÉLGICA A LA PARET N. DE LA SANTNERSPITZE, EL SETEMBRE DEL 1931

MASSÍS DEL VIGNEMALE, DIBUIXAT PER F. SCHRADER, EN EL PERÍODE QUE
RUSSELL-KILLOUGH S'INTERESSA DE PLE A AQUESTA MUNTANYA

Extret de l'Annari del C. A. F.

EL MONT-PERDUT I LA VALL D'ÀNISCLO, TAMBÉ PER SCHRADER, CAMP DE LES
ACTIVITATS PIRENEISTES DE RUSSELL-KILLOUGH

Com ja hem dit, el primer període fou netament utilitarista. En ell, Albert I anava a la muntanya a distreure's, a fer salut i a gaudir dels bells paisatges, que encara en el nostre país no és la forma d'alpinisme més practicada.

Un cas curiós és que el rei dels belgues no fou amant dels grans cims suïssos i que sempre defugí els recorreguts de geleres. Fora de tres o quatre dels cims de més anomenada (Jungfrau, Cerví) no n'ascendí gaires en els Alts Alps, tenia una marcada preferència per les Dolomites i el Tirol.

Passada la guerra, Albert I torna a sentir renéixer en ell l'amor a la muntanya, de la qual havia estat allunyat durant els quatre llargs anys. I novament es dirigí cap a les seves estimades Dolomites. Però els seus llocs preferits estan devastats, el Cristallo, el Drei Zinnen no eren més que runes i estaven voltats d'alambrades. Prop de Tofana la muntanya sencera de Castello havia estat volada per una mina. Calgué cercar llocs més respectats per la fúria de la guerra. Es dirigí a Chamonix i des d'allí escalà, entre altres, l'Agulla de l'Índex que hagué d'intentar dos cops, ja que la primera vegada no se sentí amb facultats per a pujar una vertiginosa paret.

L'any 1920 estigué en forma excellent: Remuntà el Grepon (3482) i els Drus. L'any 1921 darrera estada a Chamonix. Una sola gran excursió els Grands Charmoz (3445) travessats de dreta a esquerra.

Els anys 1922 i 1923 retorn a les Dolomites. Poques escalades i, en general, repetició de precedents.

Cl. Dr. Walter Amstutz

El rei Albert de Bèlgica, a Mürren l'any 1929, acompanyat del Dr. Amstutz i de Mr. Dunn

L'any 1924 té lloc un episodi de gran importància per a l'esdevenidor.

A Itàlia, al costat del «Club Alpino Italiano», que té milers de socis, es forma una *élite* d'escaladors sota el nom de «Clup Alpino Accademico Italiano». Entre els requisits necessaris per a l'ingrés en aquest cenacle figura el d'haver aconseguit un cert nombre d'ascensions sense el concurs d'un professional.

El rei Albert, sabedor d'això, tenia un gran desig d'ésser admès en aquest grup, però no amb caràcter honorífic sinò per mèrits. Per això ell mateix es passà examen a les seves aptituds per a comprovar si corresponien a les dels candidats admissibles. La primera ascensió, anant ell de cap de cordada, fou a la Crode Bianca (2828) en el massís de la Marmarole. Anava seguit d'Artur Fanton membre del CAAI que no havia de fer-li indicacions sinò en cas de molta necessitat. El rei aconseguí el cim perfectament. Tot anava bé, però el temps girà. Es desencadenà una tempesta de neu i pluja. La visibilitat era nul·la i decidiren tornar per la via de pujada. Tractaren d'esperar que el mal temps passés però no els fou possible a causa de la inclemència. Llavors descendiren enmig d'una espessa boira. Si no hagués estat per als familiars del rei que esperaven a l'hotel i que passarien molta ànsia, haurien acordat fer un bivac, però calia de totes passades no alarmar, i que no sortís cap incident d'aquests a la premsa. Dos cops hagueren de remuntar el mateix camí i arribaren al punt de partida per una via nova. La prova havia reeixit. Artur Fanton mateix el proposà com a membre i fou admès pel gener de l'any 1924.

Així el reial alpinista esdevenia, per mèrit propi i no pel seu rang, membre d'un dels grups més escollits del món. Aquest fet és interessant perquè li dóna una preocupació nova que el dominarà en els seus darrers anys: la de practicar l'alpinisme sense guies professionals, en companyia d'*amateurs*. I, al final, quan ja estarà completament segur d'ell mateix, li agradarà ocupar el lloc de cap de cordada.

Els anys successius tingué ocasió de fer ascensions fora d'Europa en els seus diversos viatges colonials. El Kangchenjunga a les Indies Angleses fou la més important.

L'any 1929 féu la seva definitiva adhesió amb els *amateurs*. El 8 de gener un banquet reunia a Murren els concursants del campionat universitari Suïssa-Anglaterra. El rei, que es començava a interessar en els esports d'hivern, s'hi trobava. Convidat al banquet, dinà entre Lord Knebworth, cap de l'equip anglès i Dr. Wal-

ter Amstutz, cap de l'equip suís, que, a part d'ésser un gran esquiador, és un dels millors «geleristes» del seu país. Allà decidiren les futures expedicions i feren el fonament de grans amistats i camaraderies.

Feren el Klein i Gross Simmelistock, les Puntetes del Lobhorner, i, a Cortina, la Guglia d'Amicis i la via Miriam, a la Torre Grande, a part d'algunes sortides al massís de la Brenta. Aquest mateix any, membres del Club Alpí Belga «descobriren» roques escalables dintre el seu país. Roques d'altura insignificant, però algunes d'elles d'ascensió molt delicada. Des de llavors sovint hi feia escapades.

L'any 1930 fou inaugurat el refugi que porta el nom d'Albert I, que el C. A. B. donà al C. A. F. per ésser muntat prop del glacier de Tour (Mont-Blanc).

El rei emmalaltí i no pogué fer cap ascensió.

Els anys 1931, 1932 i 1933 foren els més fecunds de la seva història alpinista. Sempre amb companyia d'*amateurs*, esdevinguts amics íntims personals, féu escalades, quasi totes de la dificultat V i VI, segons l'escala del C. A. F., o sia extraordinàriament difícils (VI). Llur enumeració fóra extensíssima, i, per tant, no la transcriurem. Destacarem com de les més difícils la paret W del Totenkirchl per la via Dulfer-von-Redwitz, rarament aconseguida, la paret W de la Croce del Altissimo, i la paret N del Rosengarten.

I arribem a l'any 1934. El 17 de febrer, Albert I surt un diumenge per fer l'Agulla dita «Inaccessible» de les Boques del «Vieux bon Dieu» prop de Marché-les-Dames. El seu ordenança l'esperava en el seu cotxe, i en vista que el rei no tornava, donà l'alarma. Albert I fou trobat al peu de dites roques. El seu cos no estava malmès i tan sols tenia una ferida al cap. Feia hores que era mort. Investigacions posteriors han permès de reconstruir l'accident en tots els seus més ínfims detalls, dels quals es desprèn que la caiguda fou per desprendiment d'una presa, i caigué en direcció a una petita plataforma que hi havia uns tres metres més avall, però un arbust desvià la seva trajectòria i llavors caigué a uns tretze metres, a plom i de cap.

Així finí un dels homes que per la seva altíssima situació social, tant de prestigi ha donat arreu a l'alpinisme. Una mort que és simbòlica, enmig d'una gran solitud, amb plenes facultats físiques i enmig d'un bellíssim paisatge. Ell, per al qual la muntanya fou la font principal de força, morí a la muntanya.»

Per la transcripció:

EUGENI MORA I OBRADOR

UN CENTENARI PIRENEISTA

La vida muntanyenca
d'Henry Russell - Killough (*)

I

El viatger i el pireneista

ELS francesos, que es passen mestres en l'art de celebrar homenatges i commemoracions, han trobat la manera d'evocar novament la figura del comte Henry Russell, i han aprofitat l'escaure's en 1934 el centenari de la seva naixença.

Com que d'evocacions d'aquesta mena, de personatges tan cars a nosaltres, no en sovintegen gaires volem contribuir als records que suara li han estat tributats, portar-hi així la contribució del nostre CENTRE i refer la personalitat d'Henry Russell, que avui dia és, certament, massa oblidada i negligida pels nostres excursionistes joves.

Henry Russell té, des del 5 de setembre de 1911, un monument a l'entrada de la vall de Gavarnie, a l'esquerra de la carretera, el qual està encarat davant les sublimitats del cercle. És una estàtua de bronze, sense pedestal, posada damunt d'una roca llisa. El gran muntanyenc hi apareix assegut i recolzat al bastó i té l'esguard dirigit enlaire, vers els cims del Vignemale, talment com si encara cerqués d'albirar la muntanya que li fou més cara (1).

Des del 19 d'agost darrer, un altre monument semblant, reducció al terç del mateix bronze, s'alça al davant del *Chateau-Fort* de Lourdes on es troba el Museu pireneic (2). Ací l'estàtua reposa en un sòcol format de pedres portades de més de cent cinquanta cims pireneics, reunits pacientment per gent entusiasta en llurs excursions des dels cims de Navarra fins als de Catalunya. Àdhuc

* Conferència donada al CENTRE el 14 de desembre de 1934.

(1) Contribuïren a aquest monument, el CENTRE i la Secció d'Esports de Muntanya aleshores naixent i entre altres els senyors Torras, Casas Carbó, Llagostera, Massó i Torrens, Parés, Juli Soler, Eduard Vidal.

(2) El CENTRE també hi aportà la seva contribució.

la muntanya de Montserrat té la seva pedra en el pedró. L'estàtua ha estat collada a la pedra amb sorra provinent d'una morrena de la gelera de la Maladeta. Com féu notar el senyor Le Bondidier en l'acte de la inauguració del monument «aquest petit *cairn* representa tots els cims més alts dels Pireneus. Russell mort, igual com tantes vegades en vida, segueix tenint tota la carena dels Pireneus als seus peus.»

Creiem que el formidable muntanyenc que fou el comte Russell mereix aquests homenatges actuals per part dels admiradors de la seva actuació intensíssima. Amb l'objecte de projectar enfora la seva personalitat, ens proposem refer l'història de la seva vida i estudiar-ne els trets característics, i per això ens cal confessar que hem suplert la nostra manca de coneixements, i més que res d'autoritat, per a encarar-nos amb tan gran muntanyenc, amb la utilització dels seus propis escrits i els comentaris que, de moltes bandes, li dedicaren; materials que, afortunadament, són abundosos en la Biblioteca del CENTRE.

* * *

Henry Russell Killough, nasqué a Toulouse el 15 de febrer de 1834, fill de pare irlandès, de religió catòlica, i de mare francesa. Segons un comentarista: «L'ascendència anglo-saxona corregí el que hi podia haver de mòrbid en un moment d'un romanticisme tan exasperat, en el qual molts esperits sucumbiren.»

D'infant demostrà excepcionals dots de marxador, i fou la seva pròpia mare la que l'inicià a la muntanya, puix amb ella efectuà llargues excursions. Aviat es va demostrar molt més resistent que els seus germans.

Als 22 anys, completats els seus estudis, fets a França i a Irlanda, se sent fatigat de la vella Europa, s'embarca en un veler cap al Perú i dobla el Cap Horn. Nou mesos d'aigua i quinze dies al Perú. A bord esmersa el temps en llegir a dalt dels màstils.

Quan retorna a França només s'hi queda sis mesos. Aviat torna a embarcar-se, aquesta vegada cap al Canadà, on travessa quatre cents quilòmetres de terra encara verge. Passa als Estats Units, s'arriba a l'Havana i retorna per Nova-York i Liverpool.

França tampoc el reté gaire temps. Aquell estiu, però, efectua la seva primera cursa important als Pireneus, i és al Mont Perdut on inicia la seva vida muntanyenca. A la tardor del 1858 emprèn el seu viatge més llarg i accidentat, el qual durarà tres anys i compor-

tarà la travessia hivernenca de Sibèria. El seu llibre d'aquest viatge el titularà «Setze mil llegües a través de l'Assia i d'Oceania».

De bell antuvi se situa a Moscou, d'on surt el 15 de novembre d'aquell any. El trajecte de 800 quilòmetres de Moscou a Kazan és fet en una incòmoda carreta, car hi ha encara poca neu pels trineus. Cinc dies i cinc nits seguides de viatge amb temperatures de -15 a -30° el porten a Kazan. Allí adquireix un trineu i es dirigeix vers l'Assia, i després de 18 dies de seguits viatges amb freds que arriben a -50° entra a Tomsk a 4.200 quilòmetres de Moscou,

Irkoust. Altres 1.600 quilòmetres. Russell accepta russificar el seu nom per a intentar penetrar a la Xina, en companyia d'un militar rus, que hi va per afers diplomàtics. Penosa travessia del llac Baikal, insuficientment gelat, que té 720 quilòmetres d'extensió. Després cal abandonar el trineu per manca de neu, i fa molts trajectes llargs cabalgant un cavallet mongòlic amb sella de fusta. La ruta passa pel desert de Gobi i per Ourgha, ciutat santa, sucursal de Lhasa.

El primer de març després de travessar la muralla de Xina entren a Pequín. Ací no pot reposar gaire ni prosseguir el viatge vers Austràlia com ell tenia projectat. Dificultats diplomàtiques l'obliguen imperiosament a sortir aviat de Pequín, però no pas vers l'Oceania com ell volia sinó altra cop de cara a Sibèria.

Nova travessia més penosa encara del desert de Gobi, fins arribar a Kiakhtha dinou dies després de deixar Pequín. Ací el governador rus li facilita el poder anar vers el Pacífic, però ha d'ésser seguint el riu Amour, en direcció Nord, cap a Sibèria, i fer altres 4.000 quilòmetres fins a ésser davant de l'Oceà, al lloc on després es fundà Vladivostock. Lloc on no arriba fins set mesos després d'haver sortit de Moscou.

Amb tota mena de vaixells costea el Japó i els ports de la Xina i mig any més tard (gener del 1860) desembarca a Austràlia on finalment pot recollir la correspondència i els cabals de què sovint s'ha vist mancat.

Comença a recórrer el país, però la calor és tan intensa (50° a l'ombra) com abans ho havien estat els freds siberians.

Deixa l'Austràlia per la Nova-Zelanda, el país li plau més, i efectua algunes exploracions i ascensions. En una d'elles resta perdut tres dies sense aliments i més mort que viu pot arribar a una granja, cosa que el salva providencialment.

El juny del 1860 s'embarca vers l'India on roman una anyada recorrent a peu o amb carreta tot l'immens país, a desgrat de les

feres, dels rèptils i de les enfermetats. Darjeeling i el grandió panorama de l'Himalaya exciten el seu entusiasme. Però la revolta dels indígenes impedeix que intenti cap ascensió de les que en aquell temps eren factibles, i àdhuc el forcen a abandonar pressosament Darjeeling.

Tres anys d'aventures i perills de tota mena, contratemps i malalties li han dut per fi la nostàlgia d'Europa i de la família i el juny del 1861 emprèn el viatge de retorn, que fineix a Bagnères de Bigorre al costat dels seus familiars i davant dels Pireneus als quals a partir d'ací es mantindrà fidel durant la resta de la seva llarga vida.

Si bé en 1867, sis anys després, efectuà una estada a Suïssa amb varies ascensions, entre elles la del Mont-Blanc, cuitarà a declarar com una justificació que només ha deixat els Pireneus per algunes setmanes.

Durant els seus múltiples viatges ha pogut admirar de més a prop o de més lluny la major part de les grans serralades del món. Probablement degué veure les Muntanyes Rocoses i altres del Canadà i positivament, car ho menciona sovint, veié els Urals en penetrar a l'Assia; la «carena immensa de l'Altai» a un centenar de quilòmetres d'Irkoust, els volcans japonesos, les muntanyes salvatges de Nova-Zelanda on, volent escalar els monts Kaikoris de més de tres mil metres, passà els greus perills que havem esmentat. A Darjeeling s'encarà amb la magnificència indescriptible de l'Himalaya i també visità i féu algunes ascensions als Alps. Aquesta quantitat de visions de muntanyes havien de donar després a les seves descripcions pirenenques un to encantador amb les comparacions i les imatges amb què correntment esmalta les seves lluminoses i entusiastes descripcions les quals vénen, a més, enriquides pels vius records que li han deixat les mars polars, la llum dels tròpics, la tundra siberiana, les estepes d' Austràlia i la vegetació de l'Índia.

* * *

Hauria semblat fàcil de predir que un viatger del tremp del comte Russell no restaria massa temps quiet a la dolça França, ni que l'ombra lluminosa i polida dels Pireneus seria prou per a estancar un temperament tan fogós. Altrament, el món tenia llavors amb molta més profusió que no pas ara, una pila de regions i àdhuc de continents sencers que les grans exploracions i descober-

tes a penes si havien desflorat i que havien d'exercir una forta atracció damunt d'esperits nòmades i aventurers com el de Russell. Però, contràriament a totes aquestes prediccions, ell va donar una virada a la seva vida i no tan sols s'acontentà amb el vell continent sinó que el seu món futur restà limitat per l'Atlàntic i la Mediterrània en una franja de terreny que no tindria pas cinquanta quilòmetres d'amplària. I, més pròpiament parlant, el seu domini futur serà només tot el que depassí els 2.000 metres d'altitud i quedí comprès entre el Balaitous i un pic que ell descobrirà i que durà el nom de pic Russell.

Feia alguns anys havia caigut a les seves mans el llibre de Chausenque dedicat als Pireneus el qual fou la pedra de toc que l'havia de portar temps a venir a ésser un pireneista eminent. Si hem de creure un comentarista, també degué haver llegit Ramond, car les seves primeres curses al Neouvielle i al Mont Perdut són interpretades com uns homenatges inicials a aquests predecessors del pireneisme.

És, doncs, en 1861 que comença la segona etapa de la vida de Russell, i és ací que comença el que d'ella ens ha de captivar més si la volem considerar com a muntanyencs.

Durant un quart de segle correrà els Pireneus de punta a punta, de Catalunya a Navarra, del vessant Nord no tan elevat i més conegut als grans cims completament ignorats de l'Aragó. A les seves campanyes d'estiu afegirà algunes curses d'hivern, cosa excepcional en el seu temps. Serà alhora muntanyenc actiu i escriptor incansable, que té una bella manera de descriure-ho tot, i que fàcilment arriba al sublim quan parla concretament de l'alta muntanya.

Té un plaer extraordinari a mantenir-se allunyat dels homes i a perllongar les seves estades als cims i al mateix peu d'un massís important. La seva caravana sempre és molt reduïda, i encara sembla tenir una preferència per anar sol, i fer-se acompanyar dels mateixos guies i *porteurs*, als quals degué inculcar fàcilment el seu mètode de recloïment i d'austera comunicació amb la resta del món.

Va adoptar el costum - que aviat es tornà famós - de passar les nits al ras, en plena muntanya i més d'una vegada dalt dels mateixos cims cabdals, i dorm dins un sac de pell de be que es fa portar a tot arreu.

Passa de l'un cap a l'altre de la serralada, sense més finalitat ni objecte que satisfer les seves ànsies de bellesa i de sentiments estètics. Quan una muntanya o una regió no li plau suficientment, tot i que en lloï algun aspecte, se n'allunya definitivament. En can-

vi, en les pregoneses de l'Aragó i també del Pallars més proper a la Maladeta hi descobreix massissos sencers. Ací el seu nombre de primeres ascensions, de descobertes de colls, d'altres valls explorades, de nits passades dalt dels cims arriba a ésser considerable. Russell, però, no cercava el goig absolut de les «primeres» ni era un descobridor científic o investigador que actués amb mètode i d'acord amb un programa.

Es troba al ple de la vida, les seves facultats físiques (1) li permeten les marxes més fortes i més seguides i rarament limita la campanya d'un any a un sol nucli muntanyenc. Nosaltres hem de remarcar que en 1864 Russell efectuà una forta excursió pel Pireneu Català i pujà als cims de Puigmal, Carlit, Pic de Rialp a Andorra, Pica d'Estats i el Montcalm, i que en 1862 havia assolit el Canigó, si bé no foren els nostres Pireneus els que li plageren més. A mesura que coneix millor el massís central s'acusen les seves predileccions, i aquestes podem ara concretar-les als grups que presideixen el Mont-Perdut, l'Aneto, el Posets i principalment el Vignemale, això és, els quatre cims cabdals de tota la carena.

Russell menà aquesta vida atzarosa de cercar l'emoció i el sentiment dalt dels cims més diversos, sense restar mai sadollat de llums, horitzons ni panorames fins que arriba a la cinquantena.

L'home que estimava la muntanya amb una passió única i que a cinquanta anys no s'amagava de declarar-li el seu amor amb accents inflamats propis de la juvenesa, en el fons es sentia insatisfet malgrat haver arribat a conèixer els cims més diversos.

I al costat d'això la certitud que també els homes del seu tremp i dels seus músculs han d'inclinar-se davant el transcurs del temps, i que les seves facultats i la seva resistència, si bé solidíssimes encara a cinquanta anys, també esdevindrien caduques.

Hem de creure que unes consideracions íntimes varen decidir i provocar la tercera etapa en la vida del nostre heroi. Aquesta fou dedicada a una sola muntanya, i de totes les fases de Russell, la més característica, serà la dels seus romàntics amors amb el Vignemale.

---

(1) El *Bulletin Pyrenneen* del tercer trimestre del 1934, dedicat enterament a Russell, reproduïx una caricatura satírica de Russell, amb la llegenda «El més fort marxador del món». El seu nom, també per obra d'un humorista, es convertí en Sir Russell-Killowmetre.

Quan es lliura de ple al Vignemale reconeix que aquesta és en definitiva la millor manera de comprendre la muntanya. «Explorar cent muntanyes a la vegada és una forma de poligàmia» són les seves paraules. I encara diu que el que cal fer «és esposar una sola muntanya». Efectivament, la unió de Russell amb el Vignemale havia de durar el tros de vida que encara li falta recórrer, i de 1885 a 1908 serà el fet permanent que nimbarà de glòria el seu nom i que en els cenacles muntanyencs farà que es retí homenatge a una vida íntegrament dedicada a la muntanya. Què hi fa que al costat d'aquesta consideració el món absolutament indiferent encara als ideals muntanyencs acolleixi amb sàtires la seva vida i consideri la bella epopeia del Vignemale com una pura excentricitat d'un ancià desvagat, ric i capriciós?

Henry Russell conegué aviat el Vignemale. Hi pujà per primera vegada quan «a penes havia retornat dels antípodes», en 1861. No va retornar-hi fins al cap de set anys, en 1868, després del seu viatge a Sibèria i a l'Índia. L'11 de febrer del 1869 hi efectuà una atrevida ascensió d'hivern, - fet insòlit aleshores - rica en observacions curioses i que li descobreix la sublimitat de l'alta muntanya a l'hivern. «Jo era al centre d'un paradís de neu. El meu entusiasme tocava la bogeria», escriu amb entusiasme.

Amb tot, aquestes tres ascensions estan lluny de predir la unió cordial que després s'havia d'operar.

Han de transcórrer deu anys abans que Russell no torni a aquest cim. Però el retorn és marcat amb un dels cops d'efecte als quals Russell ens té acostumats. En 1880 passa una nit sencera dalt del cim del Vignemale, (1) ficat en el seu gran sac de pell d'anyell. Les impressions d'aquesta nit constitueixen una pàgina de la millor literatura «russelliana». Els biògrafs que han considerat una unió espiritual entre Russell i el Vignemale diuen que l'ascensió hivernenca i la nit al cim vénen a ésser el prometatge de Russell.

En 1881 hi torna, dorm al coll de Cerbillonas, a cent metres sota el cim i té la idea de fer obrir unes coves allí mateix, excava- des a la paret compacta que llinda amb la gelera. Fa tractes amb uns homes de Gedre i comença la història de les grutes. El treball és lent i ple de dificultats, i quan a darreries de l'estiu Russell

(1) Russell havia concorregut al banquet del Congrés d'Alpinisme tingut la vigília a Gavarnie, i com a «protesta» a la manera de fer muntanya en colles, ell se n'anà tot sol al Vignemale. A aquest Congrés i a l'excursió al Mont-Perdut hi va concórrer en Ramon Arabia i Solanas, aleshores president de l'Associació d'Excursions Catalana, que fou el primer a comprendre a Catalunya el significat del pireneisme i de l'alpinisme.

puja a veure com marxen les obres, ha de pernoctar junt amb els treballadors en una tenda rudimentària. Aquella nit la tempesta fou fortíssima (1), l'huracà i la neu nova posen en perill imminent el misèrrim abric i la seguretat dels refugiats. L'endemà al matí, desafiant la tempesta, ell i tots els obrers han d'abandonar el Vignemale.

L'any següent la muntanya el reb millor. El primer d'agost (1882) pot prendre possessió de la cova, excavada tota ella en la roca viva. Té unes dimensions de tres metres per dos i mig i d'una alçada de poc més de dos metres, xifres que dins la seva limitació representen un treball esforçat sota molts aspectes. Una porta de ferro, transportada a dures penes, tancava la gruta.

Russell restà ple d'entusiasme infantívol davant la seva obra, davant aquell estret espai on realment manca tot. Però ell se sent feliç i passa per alt totes les incomoditats i arriba a donar a la menuda cova el títol de villa. En endavant serà coneguda amb el nom de «Villa Russell». El seu optimisme li fa trobar la gruta neta i calenta, plenament confortable, però no diu que hi cap poca gent, que han de jaure damunt la pedra irregular, que si tanquen la porta per a protegir-se del fred, resten a les fosques i s'han d'illuminar amb espelmes. L'home de bon paladar que és ell es complau a explicar minuciosament els àpats que hi fan, però no dirà fins més endavant que de vegades els aliments els escassegen, ni les dificultats per a obtenir aigua, que només es poden proporcionar amb la fosa de la neu o del gel, ni la quantitat d'esperit de vi que els cal cada vegada que n'han de fondre. Com que és home de recursos abundants té sempre dos o tres *porteurs* al seu servei, i aquests no paren d'anar a Gavarnie a cercar el que necessiten.

Realment l'home està encantat de poder viure arran del coll de Cerbillonas, a 3205 metres, i albirar des d'allí un panorama grandíol, que canvia amb les hores i les llums, i per damunt de tot resta subjugat amb el pensament que té el cim del Vignemale a vint minuts de la seva habitació. Tres nits passades al refugi petrii, junt amb l'anglès Swan, el seu guia habitual Celestí Passet i dos homes més, marquen la inauguració de la «Villa Russell».

Els anys successius les estades i les ascensions es continuen. L'any següent (1883) hi puja a finals de juliol, també acompanyat de Swan i la seva germana, una noia de disset anys, d'un

---

(1) Ni al Cap Horn, ni a la mateixa Sibèria, en ple hivern, he passat una nit semblant (*Souvenirs*, pàg. 584).

guia i quatre *porteurs*. Trobaren que la neu encara era més alta que el nivell de la cova, i que la porta havia estat arrencada durant l'hivern pels temporals, si bé no trigaren a descobrir-la malmesa i enterrada a la neu. Pogueren entrar a la gruta gràcies a l'espai que sempre queda entre la neu i la pedra. La nit fou dolenta, confessà el mateix Russell i, de fet, com ratificant aquesta afirmació, l'endemà els Swan retornaren a Gavarnie. Els dies successius els homes de Russell es posaren a la feina: netejaren el sòl de neu i de gel, reposaren la porta, baixaren als primers prats de sota la gelera i en tornaren carregats d'herba nova per a fer un bon jaç. Tot plegat fa que el seu entusiasme no minvi, sinó que creixi. L'experiència, però, farà dir-li que no es pot anar a la gruta abans de la primera quinzena d'agost, i que serà molt convenient fer-hi pujar abans per a netejar-la de neu i assecar-ne el terra.

A mitjans de setembre hi torna a pujar. Ara, en canvi, el nivell de la gelera ha minvat tant que l'accés fins a la porta del seu estatge requereix una curta, però vertical escalada. Russell hi arriba issat per la corda. La porta novament ha fugit, i tota foradada cal recuperar-la d'entre els gels. Malgrat tants d'inconvenients el muntanyenc s'extasia fàcilment amb el silenci, la solitud, les postes de sol, els clars de lluna, i les aurores. D'aquesta manera passa tres dies autuminals. «Mai una campanya pirenenca no m'ha deixat uns records més brillants i poètics» escriu després en les seves Memòries.

JOSEP M.ª GUILERA I ALBINYANA

Els ports de Tortosa

AQUESTES notes ja les tenia escrites fa bastant de temps i esperava, per a publicar-les, haver fet una altra excursió que tènem en projecte per la banda de Millés, pujant de la Sènia, però l'excursió no s'ha fet ni he tornat per aquelles terres. Ara, en llegir la ressenya de l'amic Flaquer al BUTLLETÍ de juliol m'he decidit a posar-les en net.

Primerament vull afegir al que diu Flaquer sobre els nostres defectes, un altre que ell no cita. Anem sempre cap als cims, als llocs de vista més extensa, d'horitzons més dilatats i considerem les valls com cosa secundària, i en alguns llocs, com aquest dels

Cls. 1. de Quadras

LES GÚBIES DE L'ULLEMÓ

MONOLITS DE LES GÚBIES DE L'ULLEMÓ

LES GÚBIES DE L'ULLEMÓ

EL PARRISSAL. PORTS DE TORTOSA

CR. J. M. Nubiola

EL PARRISSAL. PORTS DE TORTOSA

Ports, val la pena d'entretenir-se per les fondalades encara que no quedí temps per a pujar a cap cim, car seguint els torrents es troben recones tan dignes d'ésser vistos com els cims i tenen, sobre aquests, l'avantatge de la varietat. Hi ha més diferència, per exemple, del Regatxol al Parrissal que del Caro al Tossal del Rei.

Visitàrem per primera vegada aquesta regió el mes de desembre del 1931. Com que quan hi tornàrem resseguírem quasi tot el que férem aquella primera vegada, la ressenyaré només molt breument.

Fem de nit el viatge de Barcelona fins als Ports i a primera hora de la matinada del diumenge, dia 5, ben fosc encara, Maria i Núria de Quadras, Queralt, Mora, Badia, Puig i jo, emprenem la pujada al Mont Caro. Veiem una magnífica sortida de sol i un panorama que s'extenia de Mallorca al Pireneu. Hi passem una bella estona i baixem seguint un tros de cresta. A les 11 ens despedim de Badia i Puig perquè han d'ésser l'endemà a Barcelona, i tirem avall, sense cansar-nos massa, tot seguint l'Ulldemó. Ens interessem les Gúbies i fem el propòsit de visitar-les detingudament una altra vegada. Més avall i, quan ja comença a fer-se tard i nosaltres estem tranquil·lament asseguts com si tinguéssim temps de sobres, compareix un bon home que ens diu que Beceit és encara unes hores lluny i ens ofereix hospitalitat per aquella nit en el maset de Regatxol que té a poca distància.

El maset és una barraca per a fer carbó, on passa l'estiu amb el seu fill i un ruc. Té dos pisos, el de sota destinat al ruc i al foc i el de dalt per a dormir els amos i invitats. Una sola porta i una petita obertura a l'altre extrem, per on surt el fum després de passejar-se per sobre nostre. Hi dormim dotze hores acompanyats del roncar de l'amo i del remugar del ruc.

Dilluns al matí, l'home ens acompanya per una forta pujada. Un cop a dalt, un turó ens mostra un camí de ròssec que ens durà a Carlades. Ens hi aturem una estona i seguim endavant per a dormir a prop dels Ports. Dimarts al matí baixem cap a Tortosa.

Per Sant Joan hi tornem. Menys Badia i Puig som els mateixos que pel desembre i a més Núria i Carme Armangué, Lizarriturri i Nubiola.

Després de passar la nit al tren fem dues hores de pujada en camió i comencem a caminar a les 4 h. 30 m. Deixem les darreres cases i baixem per l'Ulldemó. A les 6 h. 20 m. hem de fer una petita volta per a evitar el salt del Cabrit després de comprovar que, malgrat les cordes que portem, no es pot baixar per la via directa. Al cap de vint minuts ens aturem per a esmorzar. El riu ja porta

ací una mica d'aigua. Com que a la nit no hem dormit gens portem una gran peresa i no tornem a caminar fins a les 8 h. 30 m., i encara ens entretenim prenent un bany cada vegada que el riu fa un gorg que valgui la pena. En arribar a les Gúbies deixem les motxilles, travessem, nedant, el primer bassal i amb l'ajuda de les cordes baixem al segon i al tercer. L'aigua és cada vegada més freda. A la sortida del tercer gorg el riu segueix uns metres sense gaire pendent i s'eixampla una mica sota una canal que baixa per l'esquerra. Fins aquí he pogut dur la màquina agafada amb les dents i he pogut treure algunes fotos. A uns tres metres sota nostre hi ha un bassal d'uns 10 o 12 metres de diàmetre. Hi baixem en Mora, en Nubiola i jo amb la corda, i trobem que desemboca a una cascada de 50 o 60 metres. Tornem a pujar on són les noies i travessem altre cop els primers bassals, salvant els desnivells amb l'ajuda de les cordes. En Nubiola que també vol fer fotografies busca un camí sec per a tornar amb la màquina.

Dinem. En Mora i jo acompanyem en Nubiola a fer fotografies mentre els altres reposen. Després pugem tots per l'esquerra del riu i donem una gran volta per a tornar al riu sota les Gúbies, encara no mig quilòmetre més avall d'on l'hem deixat. Malgrat que es fa tard, no volem deixar de veure el final de les Gúbies i alguns remuntem una estona el riu fins a trobar la sortida. Guarden el pas tres torres de roca, que no ens fan por perquè no cal pujar-hi. Remuntem entre les roques però sense gaire aigua fins que trobem un gorg gran. Intentem passar per fora pujant en una roca a l'esquerra, però no podem travessar. Després de pensar-hi molt, car la temperatura no hi convida, travesso el bassal nedant i em trobo amb una cascadeta d'un metre i mig que puc pujar amb alguna dificultat. Des d'ací, a través de dos gorgs més, es puja fàcilment fins al peu de la cascada. Ja no hi ha prou llum per a fer fotografies, cosa que em sap greu. Em trobo dins d'un pou d'uns vuit metres de diàmetre de parets verticals i completament llises, davant meu hi ha un tall a la paret on unes hores abans ens abocàvem, i d'allí baixa la cascada relliscant per la paret. M'aturo un moment en una mica de platja que hi ha al davant de la cascada, estic tremolant de fred però vull mirar una estona més aquestes parets que poques persones hauran vist des de baix. A la fi, torno avall a trobar els que m'esperen a la sortida, anem riu avall i després, per un caminet que el segueix a la dreta. Trobem els altres que s'havien avançat i poc després arribem al mas de Regatxol. Són ja les 7 h. 30 m. Saludem Marianet del Ganxo que coneixem de

l'altra vegada que ens acompanyà camí de Carlades, sopem i com que no fa gaire fred preferim dormir a fora.

Dia 25, dissabte. Sortim a les 8 h. 40 m. del maset acompanyats del Marianet; el camí puja de mala manera a l'esquerra del riu. A les 10 h. ens refresquem una mica a la font de la Presseguera i seguim pujant mitja hora més fins a la Llossa. Ens aturem un moment a veure la vista, i ens sembla impossible que el Caro sigui tan lluny. Cap a l'altra banda es veuen els conreus de Beceit i Vallderroures i més a prop el mas del Ganxo i el de Balinguera. Baixem en direcció a aquest i hi arribem a les 11 h. 30 m. Seguim baixant després de menjar unes quantes cireres, i als vint minuts trobem una mina de carbó abandonada. Tenim molt a prop el Parrissal, però el Marianet ens diu que no sap si el podem seguir tot per baix i seguim a mig aire a la dreta del riu. El mal és que no podem anar planejant i hem de tornar a pujar bastant, cosa que no ens agrada gens. A la 1 h. 10 m. ens aturem a dinar en una font. Encara que tenim moltes ganes de jeure, a la 1 h. 50 m. emprenem la marxa car hi ha encara molt camí a fer. Arribem a les 2 h. 30 m. al fons del Parrissal. El riu passa engorjat, però en alguns llocs hi tiraren barrinades per a poder treure la fusta pel riu, amb la qual cosa el paisatge hi ha perdut. A les tres trobem l'aiguabarreig de Coscollosa i Millés, i a un quart de quatre, a la font de la Viveranca. Més amunt ja no hi passa aigua. Ens trobem al pla de Millés, entremig de boscos i prats, on trobem el camí de Carlades. A les 3 h. 40 m. som a la font del Teix. El Marianet ens explica que aquí uns lladres ofegaren un company mentre aquest estava bevent.

Ens fa l'efecte que falta poc ja per arribar a Carlades, però és més lluny del que sembla, i no hi arribem fins a les 5. Allí ens despedim del Marianet i després de reposar uns vint minuts seguim carretera amunt; a les 6 h. 30 m. ens trobem altre cop sobre el començament de l'Ulldemó per on passarem ahir al matí; a les 6 h. 45 m. ens aturem a la casa del Noguer. Els uns voldríem seguir fins al peu del Caro per pujar-hi demà a primera hora, però hi ha qui està massa cansat i decidim fer nit ací mateix, en un prat. Mentre sopem, el prat queda completament mullat de rosada i hem de dormir al mig del camí.

Dia 26, diumenge. Ens despertem amb els sacs humits de la rosada i encenem foc de seguida per a escalfar-nos una mica. A les 5 h. 25 m. sortim en direcció al Caro, les Armangué i en Nubiola, que encara no hi han estat mai, i en Mora i jo, que pensem que pel que costa, val més tornar-ho a veure, encara que ja supo-

sem que la vista no serà com la de l'altra vegada. Els altres es queden, molt contents de poder dormir una hora més. A ls 6 h. 5 m. deixem les motxilles i comencem la pujada, arribem a dalt a les 6 h. 45 m., i ens hi quedem fins a dos quarts de vuit. A les 8 h. tornem a ésser tots a la carretera. Els que no han pujat ens donen cafè amb llet que acceptem amb agraïment. Reposem un quart i després d'uns minuts de pla comença la baixada cap a Tortosa. En aquest vessant hi fa calor, i com més avall pitjor. La carretera fa moltes voltes, tantes, que d'aquest tros en diuen el Cargol, tалlem pel dret fins a trobar una font, a les 9 h. 30 m. Bevem, ens rentem i a les 10 h. emprenem la baixada final. A les 10 h. 50 m. som al pla on ens espera el camió que ens porta a Tortosa. Hi arribem a missa de dotze, dinem i a les 2 h. prenem el tren cap a Barcelona, excepte en Mora que té feina per aquestes terres tortosines. Ens despedim d'ell i el deixem aturat a l'andana sense atrevir-se a anar sol a l'hotel.

IGNASI DE QUADRAS

Vallfogona de Riucorb

AQUEST poblet també és conegut per Vallfogona de la Segarra. Està situat a la ribera esquerra del riu Corb, les escasses aigües del qual reguen alguns horts encabits entre dues rengleres de muntanyes limítrofes. En el pendent de llevant s'enfilen les cases recollides en carrers estrets i costeruts, ennegrides per les intempèries hivernals i voltades d'alguns verds xirois. Durant l'estiu hi afluix molta gent. L'avinentesa d'estar a prop d'un balneari d'aigües medicinals fa que aquest poble esdevingui bo per a estiuajar. El corrent del riu li dona un agradós oreig, i les nits són fresques. A l'hivern, està sotmès a la vida quieta, consagrat solament a les feines del camp.

Tot i formar part de la Segarra, Vallfogona és com una mena d'oasi dins d'aquesta comarca, que es distingeix precisament per ésser una de les més seques de Catalunya. Entre mig dels oliverars centenaris i algunes llenques de ceps no gaire ufanosos, es veu la terra resseca, i només el verdejar dels sembrats trenca la nota grisa dominant a tota la Segarra. Però, quan el blat està a punt de segar, tota la terra segarrenca talment sembla coberta d'or. La

policromia hi és poc variada. Hom s'aconsola a bastament amb la fragància de les plantes humils, amb la puresa de l'aire i amb l'aigua de les cisternes.

Als voltants de Vallfogona creixen les arbredes amb relativa ufana; però, creixen i embelleixen el paisatge. L'aigua de mina substitueix la de les cisternes, i el nombrós contingent d'estiuejants dona al poble molta animació. Altrament, representa un bon ingrés.

Ara com ara, el municipi no se n'aprofita gaire d'aquest ingrés. Potser fóra un sacrilegi si se n'aprofitava massa; perquè els carrers de Vallfogona de Riucorb estan en caràcter empedrats amb còdols i netejats només quan plou.

L'encastellament de les cases dona carrers esgraonats i una aliniació arbitrària. Sovint deixa placetes limitades per seculars edificis amb records pretèrits de senyorijs, amb l'empremta de l'origen feudal de quan foren construïts. Encara s'hi conserven alguns escuts i finestrals i portes dovellades. Entre aquests edificis sobresurt el castell, situat a l'indret més elevat del poble.

Fora i dintre d'aquest castell resten valuosos records de sòlides construccions, les més antigues de les quals daten dels senyors d'Olujes, que ja el posseïen abans de l'any 1193, per escriptura de donació als herois de la Reconquesta. L'onze d'abril d'aquell any fou cedit a l'orde dels Templers, dels quals són la major part dels edificis i la capella anexa, d'estil romànic i habitada per veïns. L'any 1312 el castell passà a l'orde de Sant Joan de Jerusalem, i durant l'any 1811 fou incorporat a la corona.

Durant la 16.ª centúria es feren grans reformes en aquest castell, i foren edificades algunes cases senyoriales als seus voltants, com ho determinen les dates d'algunes llindes i l'estil de l'arquitectura. L'any 1502 fou construïda la carnisseria, edifici porticat bastant interessant, que avui està molt transformat. D'aquestes transformacions nasqueren moltes profanacions artístiques, algunes de les quals són de difícil adobar, mentre d'altres encara tenen arranjament. Vallfogona de Riucorb, amb els seus portals i restes de muralles, presenta un aspecte força plaent al visitant, i hom hi pot llegir pàgines de la seva història gloriosa, un dels episodis més important de la qual, encara que relativament modern, fou el regiment de la parroquial a càrrec del *Rector de Vallfogona*, Dr. Vicenç Garcia, entrat el dia 9 de gener del 1607.

Al voltant d'aquesta figura del renaixement, les llegendes i les anècdotes han forjat una rècula d'esdeveniments barrejats amb paradoxes, que de vegades fins han influït en l'ànim de la gent

senzilla, i l'han feta dubtar de l'existència d'aquest rectorat. Però, el cèlebre rector de Vallfogona, ingenu literat, religiós exemplar i oportunista admirable, nat a Tortosa el dia 6 de gener del 1582, durant setze anys regí l'església d'aquest poble, situada davant per davant del castell.

L'actual porta d'accés d'aquesta església és d'estil romànic molt senzill. Dues columnes amb capitells sense esculpturar, sostenen un arc de bordó que segueix la llinda exterior. Antigament era coberta per un atri espaiós, construït l'any 1311, sota del qual eren enterrats els preveres, i per això prenia el nom de cobert dels capellans. Segons es diu, sota aquest cobert fou enterrat el Rector de Vallfogona, Dr. Vicenç García.

Quan s'escaigué aquest enterrament, l'any 1623, s'entrava a l'església per una altra porta, oberta, no feia gaires anys, a la paret lateral corresponent a l'evangeli, on s'escau la capella de Santa Bàrbara. Malgrat fer molts anys que aquesta porta està tapiada, conserva alguns adornaments exteriors d'estil renaixement.

El tapiar aquesta porta i obrir l'actual fou obra d'un rector de la dinovena centúria. Aleshores desaparegué l'atri alludit, i amb ell tots els indicis que poguessin existir referents a l'indret de l'enterrament d'aquell cèlebre rector. Altrament, les reformes anotades han posat de relleu gairebé l'únic rastre de l'obra primitiva de l'església de Vallfogona de Riucorb, que és la porta d'entrada. Damunt, i a l'interior s'escau el cor, sostingut per una volta nerviada, amb claus artísticament esculpturades de procedència gòtica.

Llevat d'aquest aspecte d'antigor que presenta l'interior d'aquesta església, sobresurt pel seu caràcter renaixentista i monumental la portalada d'accés a l'indicada capella de Santa Bàrbara, construïda l'any 1614 sota les ordres del rector Vicenç García. És la capella més gran i més adornada que posseeix la parròquia. L'altar és d'estil barroc, amb uns plafons laterals datats l'any 1708, època en què ja era mort el mecenes de l'obra d'aquesta capella. Per això, algú opina que la tal data indica la de l'ornamentació solament.

La gran portalada desentona bastant de la senzillesa de tota l'obra interior de l'església. Esdevé un massís de pedra picada que forma un cos sortint de la paret, compost per dues parelles de columnes laterals que sostenen un peristil triangular. Entre columnes hi ha quatre nínxols amb sants, i els baixos sostenen escuts ben esculpturats entre angelets, ramatges i bestioles.

Durant les obres d'aquesta capella morí l'escolanet predilecte del Dr. García. Fou enterrat al costat mateix, on aleshores encara

hi havia la porta d'entrada a l'església. Vora la pica beneitera, avui seca d'aigua beneïta, hi ha una placa on es llegeixen els versos següents:

Assí jau un escolà
del temple de Vallfogona,
que dol i llàstima dóna
als bronzes que repicà:
en els breus anys que logrà
tant bon designe prengué
que de dotze que'n visqué
sis a l'església en serví,
y a millor vida partí
lo qui la partí tant bé.

De sos ossos lo descans
baix d'aqueixa pica's funda,
que li torna quan inunda
l'aigua que hi posà amb ses mans:
inferences los humans
pits d'aquesta pedra dura,
si eixa linfa santa i pura
tals oficis regoneix,
los sufragis que mereix
d'ells aquesta sepultura.

Amb l'obriment de la porta actual, ha quedat contrariada la voluntat del celebrat Rector, perquè avui els fidels no suquen els dits a l'aigua beneïda de la pica al·ludida en els versos inserits. Aquesta pica és inservible, però la llegenda perdura, com perdura també l'anomenada de l'inspirat poeta Dr. Vicenç Garcia, rector de Vallfogona de Riucorb, d'un poble fet de pedra per tots quatre costats. Aquí no veureu un maó enlloc, ni altra terra cuita que els càntirs. Fins els habitants serveixen la rudesia adquirida a través de l'agre de la terra, que no priva pas de la bonhomia, ni de la senzillesa, ni de la galanteria.

Per damunt d'aquesta galanteria, i de la senzillesa de caràcter i de la bonhomia pagesívola dels habitants de Vallfogona de la Segarra, sobresurt, com un símbol, el campanar de l'església, quadrat de dalt a baix, enèrgic i dominador sobre les teulades que s'agrupen als seus voltants, i s'esgraonen com si pretenguessin sostenir-se les unes amb les altres sota la pàtina del sol i la impetuositat del vent. Per això les teules són travades amb pedres grosses. Mentrestant, cada dia, a través dels records pretèrits, i amorosits per la terra, la gent d'aquí té l'avinentesa d'escoltar les campanes, que tantes vegades abrandà aquell escolanet predilecte del Rector de Vallfogona, les batallades de les quals encara ressonen dintre les llars, i hi porten les alegries i les tristeses del poble, d'aquest poble que respira la flaire sanitàosa dels pins que l'envolten, la més humil dels matolls escadussers que s'aferren en els pendents propers i l'airet llevantí una mica tardà que és la delícia dels esuejants.

L'aspecte geogràfic de la Indústria paperera a Catalunya (1)

Els orígens en relació amb l'ambient físic i humà

A judicar per les dades que els investigadors de la història del paper ens proporcionen, sembla fora de dubte que la manufactura d'aquest article s'introduí al continent europeu per la franja mediterrània de la Península Ibèrica.

La primera constatació ens la dona el geògraf àrab El-Edrisi, el qual, vers l'any 1150 escrivia: «Xàtiva és una bonica ciutat... s'hi prepara un paper com no se'n troba d'altre en tot l'univers civilitzat i s'envia a orient i occident». Seragendin-Omar ben Alnardi i Cacim Acenhegui elogiaven així mateix la producció paperera xativenca. Francesc de Bofarull, arxiver, investigador de la història del paper a Catalunya, assenyala l'existència de molins paperers a Girona i Manresa durant el segle XII. La concessió d'un molí a la Riba, feta per Ramon Berenguer, comte de Barcelona, a profit de Guillem de Vilagrassa, l'any 1159 (2) sis anys després d'acabar el domini sarraí a les muntanyes de Prades, en el born septentrional del camp de Tarragona, ha fet suposar que es tractava d'un molí paperer de fundació sarraïna, ja que l'indret, no solament és de condicions insuperables per a la indústria paperera, sinó que després ha esdevingut un lloc clàssic d'aquesta manufactura. Un document de cinquanta anys més tard (1206) esmenta diversos molins al mateix lloc, entre ells «molendinis drapariis», denominació que el susdit arxiver interpreta, al nostre parer justament, no com a batants drapers sinó com a molins de draps, és a dir, com manufactures de paper (2). Una altra fita d'aquest avançament de la indústria del paper per la costa occidental de la Mediterrània, pot donar-nos-la la citació d'un establiment fet l'any 1189 pel bisbe de Lodeve a favor de Raimond de Popian per a bastir un molí pape-

(1) Ens plau de fer constar que una part de les dades documentals que ens han servit de base per a aquest estudi les devem a la sagaç investigació del senyor Josep M.ª Madurell, que amb la seva aportació ha volgut col·laborar al nostre treball, la qual cosa li agraïm.

(2) Biblioteca de Tarragona. «Còdixs de Poblet». Núm. 8. Document 341.

UNA VISTA DE VALLFOGONA DE RIUCORB

VALLFOGONA DE RIUCORB. UNES CASES DEL POBLE

Cts. F. Blasi

Cl. I. Iglesias

LA RIBA. GRUONAMENT DE VELS MOLINS PAPERERS, ALGUNS JA TRANSFORMATS EN FÀBRQUES

Cl. Ll. F. Olivella

LA RIBA. EL MOLÍ DEL MATIES, AMB DUES RODES I LES FINESTRES DEL «MIRADOR»

rer a les vores del Hérault, prop de Montpellier, al Llenguadoc (1).

Cert és que, deixant de banda l'afirmació categòrica de El-Edrisi, els altres esments no queden documentats amb tanta de solidesa, però tenen en canvi al seu favor, almenys pel que fa referència a la Ribera, Manresa i Girona, que aquestes poblacions esdevingueren després centres paperers importants. També s'ha de tenir en compte que totes aquestes terres foren ocupades pels àrabs, introductors de la indústria paperera a la Península Ibèrica, els quals ocuparen en ple domini el sudoest de Catalunya fins al 1149 i la regió valenciana fins al 1238, i que les relacions dels musulmans amb els cristians en els tràfecs de la pau i de la guerra eren constants. Per això, malgrat la imprecisió dels documents, pròpia de l'època, podem creure en l'existència de molins paperers en aquesta franja des d'aquells temps.

Ultra això, cal tenir present que aquesta andana mediterrània era una via humanament favorable a l'expansió d'una manufactura nova i útil quant l'ocupava autòctonament un poble de raça i llengua similars amb una civilització comuna i que en la reculada definitiva de la dominació sarraïna aquesta fou substituïda pel domini de la casa comtal de Barcelona, el qual en el segle XIII i part del XIV s'estenia des d'Oriola a Montpellier i abraçava les terres valencianes, catalanes i llenguadocianes.

L'avenç de la indústria paperera Europa endins per aquesta via mediterràneo-catalana resta, doncs, palesada per les aportacions dels investigadors, i explicada pels fets d'un poblament i d'una civilització idèntics, estesos al llarg d'ella. Hi ha, però, un fet encara més convincent: el que tota aquesta zona costera constitueix un quadre fisiogràfic, únic, propici a la fixació i al desenvolupament de la manufactura del paper.

Les formacions calcàries - triàsiques, cretàciques i eocenes - caracteritzadores dels vessants pròxims a la Mediterrània, constitueixen l'estructura gairebé total d'aquesta franja. Només dins de la Catalunya pròpiament dita, del Llobregat a les Alberes, el Massís hercinià amb granits i pissarres posa una interrupció a aquelles terres; però, darrera seu a la Depressió central, de Manresa a Figueres, les formacions calcàries continuen, de manera que, en

(1) Rapport de la Commission d'Installation. Musée rétrospectif...

(2) «Fabrication du papier»... Exposition Universelle Internationale de 1900, a Paris (*).

(*) Llest aquest treball hem pogut llegir un article de Jos. Bertelé, arxiver de l'Hérault, «Un prétendu moulin à papier sur l'Hérault en 1189», aparegut el 1907, i reproduït ara a «Contribution a l'Histoire de la Papeterie en France» (Grenoble, 1933), en el qual l'autor diu

realitat, al llarg de la susdita franja no hi ha solució de continuïtat. En ella el relleu i la composició del terreny són idèntics des de Montpeller a Oriola. La pluviositat que oscilla de sur a nord, entre els 500 i els 700 mil·límetres de pluja anual, té l'avantatge, en la part meridional, és a dir, des del Llobregat al Xúcar, que si bé la capa aquosa de les precipitacions atmosfèriques podria resultar insuficient, en canvi aquesta deficiència és corregida per acumulacions d'aigües subterrànies en els rodals càrstics, les quals donen emergències vaclasianes sovint abundoses. El relleu calcari amb la seva accidentació característica proporciona alhora un desnivell favorable a l'aprofitament dels salts i una matèria auxiliar, la calç, i la hidrografia dóna l'aigua per al moviment dels aparells i per a la manipulació de la pasta. Altrament, un clima temperat fa que gairebé hi siguin desconegudes les gelades, amb la qual cosa ni els corrents no s'aturen ni els treballs no s'han d'interrompre. Amb tot, aquestes condicions no haurien pas bastat per a la fixació i avançament de la manufactura paperera si no hi hagués hagut l'estímul d'una població densa proporcionadora de la primera matèria, els draps, i consumidora del producte elaborat, el paper. Efectivament, aquesta franja prelitoral unes vegades en forma d'andana oberta a la mar, o bé a manera de corredor entre la serralada costera i la de l'interior, quan no s'encara amb les depressions de la part central de Catalunya, conté planes dèltiques i terres planejants vorejades de bones terrasses, totes elles formades per terrenys fèrtils, sovint regables, aprofitats avarament per una agricultura mediterrània nodridora, que permetia les concentracions urbanes i al seu voltant aurèoles demogràfiques importants.

Gairebé tots els nuclis de poblacions més sobresortints de les terres catalanes es trobaven ja en el segle XII en aquesta zona (València, Tortosa, Barcelona, Manresa, Girona, Montpeller); així mateix, la via, a trossos doble, que segueix el Prelitoral en latitud en creuar-se amb les rutes transversals que de la muntanya menen a la terra baixa per les canals dels rius, originava centres mercaders, els quals, en llur majoria, passaren ràpidament a la categoria de viles reials (Perpinyà, Figueres, Granollers, Terrassa, Vilafran-

---

que per un error de lectura s'ha fet passar per «molí paperer» un senzill molí fariner. Per la nostra part, fet aquest aclariment, no hem cregut convenient suprimir el paràgraf pertinent, perquè es tracta d'una dada sovint repetida referent a una rodalia acondicionada geogràficament per a la indústria, i on més tard, l'any 1346, és citada explícitament una de les concessions més antigues a França per a molins paperers.

ca,...). En aquestes ciutats i viles, d'una vida social i comercial independent, floria una civilització avançada en la qual el tràfic, mercader i intel·lectual, trobava en el paper un vehicle favorable, i amb el seu ús contribuïen notablement a la generalització del consum. La demanda creixent estimulava així mateix la producció. N'és una prova inicial el fet que Jaume I, arran de la conquesta de València, l'any 1238, en les ordenacions que estableix figuren diverses imposicions sobre «Caixes de paper» (1); i n'és una altra prova, aquesta de plenitud, el contingut d'un privilegi de Pere III, datat el 1338, en el qual el rei crida l'atenció dels paperers de Xàtiva per tal que retornin a les bones pràctiques d'antany en la fabricació del paper, puix que «Els registres i quaderns d'oficials i notaris... així com també els llibres dels particulars s'estripen i es malmeten en poc temps... i que hom no pot escriure degudament de conformitat amb les ordenances reials...» (1).

Ultra l'ús generalitzat del paper al llarg d'aquesta zona en la baixa Edat mitjana, el tràfic marítim coster facilitava l'exportació del producte manufacturat. De l'any 1285 trobem una autorització per a treure de València cap a Sicília «trigintia caxias de papiro» (2); del 1296 hi ha la notícia d'una nau que dugué paper de Mallorca a Marsella (3). Aquest comerç és confirmat per un decret de represàlies del 1306, segons el qual resta interdit que cap català «ni per mar ni per terra» gosi treure algun dels productes que s'hi esmenten «dels quals, han mester les gens de la terra del dit rei de França» i entre els quals figura el paper (4).

Tenim, doncs, que tant el quadre fisiogràfic com l'ambient humà eren favorables al desenvolupament de la indústria paperera en aquesta franja costera; amb la qual cosa s'explica que un cop els sarraïns introduïren la manufactura del paper a Xàtiva, la nova activitat productora s'estengués pels llocs més propicis de les terres catalanes i, des d'ells, s'endinsés per l'Europa occidental.

Com pertot arreu la producció del paper a Catalunya degué ésser limitada fins i tant que es generalitzà l'ús de la impremta amb el consegüent consum, cada vegada més intensificat, degut a la producció de llibres i a l'estampació de fulls populars. Aquest període s'iniciava a les terres catalanes amb la introducció de l'es-

(1) Blanchet. «Essai sur l'histoire du papier et de sa fabrication». París, 1900. Pàgines 50 i 55.

(2) Arxiu de la Corona d'Aragó. Reg. 57, f° 214.

(3) «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana». Palma de Mallorca. Vol. XXI, p. 119.

(4) Finke. «Acta Aragonesi». Vol. III, pàg. 157. Berlín, 1922.

tampació amb premsa i tipus mòbils a València el 1474, a Barcelona el 1475 i a Perpinyà abans del 1499. Amb tot, a Catalunya, dominada a partir del segle xv per una dinastia forastera i lligada des de la fi d'aquella centúria a la Corona imperialista de Castella,

l'expansió de la impremta, que a l'Occident europeu s'enlairava amb el Renaixement, coincidia amb un apaivagament de les activitats catalanes de tota mena, ja que el país i el poble restaven a la rerassaga d'Espanya puix que aquesta s'havia girat de cara a Amèrica.

Això explica, en part, el que siguin tan escasses com són les

dades de molins en aquesta franja que havia fressat el camí vers Europa a la indústria paperera. Des de mitjans del segle xv trobem esmentat un molí fariner a Ridaura, prop d'Olot, conegut per Molí de la «tina», nom que es manté, si més no, fins a la fi de la centúria següent, sempre que es tracta del susdit molí. La denominació és indicadora, sens dubte, d'una activitat paperera més reculada, abandonada potser davant les majors possibilitats manufactureres del nucli veí d'Olot-Sant Joan les Fonts. En aquest darrer lloc, avui municipi de Begudà, l'any 1561 trobem apuntat en un llibre de delmes un molí paperer anomenat Molí «vell», expressió indiciària no sols d'una major antiguitat ans també d'haver-hi altres molins de la mateixa mena. Aquestes dues dades permeten afirmar que a la rodalia d'Olot hi havia indústria paperera, si més no, en el segle xv.

La documentació trobada fins ara comença a ésser explícita des de la centúria següent. Ultra el molí esmentat de Sant Joan les Fonts, hom cita altres molins a Torelló i a Roda, aquests prop del riu Ter. És curiós remarcar que tots aquests molins es troben situats al nord-est de la Depressió central, i, per tant, apartats de la franja més propícia a l'activitat paperera. Però, cal recordar també que es tracta d'unes contrades sentades a les calcàries eocenes, que els molins de la vall del Fluvià es troben a les terres fèrtils i ben poblades de la zona volcànica olotina, i els del Ter a la plana de Vic, no menys poblada i productiva; les dues comarques ultra agrícoles i ramaderes són industrials i mercaderes per tal com els afavoreix el passar per elles els camins de França.

Aquests molins olotins i vigatans permeten suposar que a les terres prelitorals de Catalunya n'hi havia d'haver d'altres distribuïts, si més no, amb una densitat semblant. Ajuda a creure-ho el fet citat per Campmany que el 1599 les Corts prohibeixen l'extracció de draps que els genovesos s'enduien en perjudici dels molins paperers, que eren molts (1). Concretament, del segle xvii es tenen dades de molins corresponents a la franja prelitoral, a la Torre de Claramunt (1622), Borgonyà-Cornellà (1675), Olesa de Montserrat (1676), Montcada-Reixac (1685), Barberà-Sabadell (1685), la Pobla de Claramunt (anterior al 1695), Carme (1698). Cal remarcar que tots aquests molins es troben situats en la part anomenada Catalunya vella, en la qual no sols es mantingueren les activitats manufactureres, malgrat la decadència político-econòmica del país

(1) Campmany. «Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de... Barcelona», vol. I. Pàg. 256-257.

sinó que per no haver-hi fet estada els sarraïns després de la Reconquesta, no es veieren privades de braços per al treball, com les comarques del sudoest, que constitueixen l'anomenada Catalunya nova, en les quals, per manament del rei d'Espanya Felip II, s'obligà a exilar-se'n la moreria, contra el parer de les representacions de la terra.

El silenci de la documentació podria interpretar-se com una paràlisi de la indústria paperera mitjornenca; ajuda a creure-ho la tradició que trobem vivent en el primer terç del segle XIX que aquesta indústria fou introduïda a la Riba per Ignasi Carbó, el qual l'any 1730 hi establí un molí paperer. Dels molins primerencs, dels quals es parla en la documentació dels segles XII i XIII, se n'hauria ben perdut el record!

La indústria paperera assoleix la màxima extensió en el transcurs de la divuitena centúria, amb el desenvolupament de les activitats industrials i comercials esperonades amb l'inici de la navegació mercant amb Amèrica des del port de Barcelona, l'any 1758, i, sobretot, en ésser declarat lliure el comerç colonial vint anys més tard, amb la qual cosa Catalunya retrobava una mar i unes terres ultramarines on desenrotllar les seves qualitats marineres i mercaderes.

Fins a aquella renaixença, els genovesos eren els grans proveïdors d'Espanya i les seves colònies. L'any 1720, Gènova encara trametia a Càdiz 105.769 raimes de paper. A partir del segon quart del segle XVIII la indústria paperera catalana degué prendre una bona empenta. Ho diem perquè en el curs de les investigacions fetes fins ara, la documentació trobada corresponent al període comprès des de l'any abans citat, en què s'inicià una protecció a les manufactures de paper, fins al 1766, en què l'Estat tractà d'unificar els formats, ens parla de trenta-quatre molins en projecte. No tots aquests molins s'arribarien a construir, però aquest nombre augmentador dels artefactes existents no per això quedaria minvat, ja que alguns molins fariners, drapers, àdhuc fargues, foren convertits en manufactures de paper, segons es troba en documentació que sovinteja, corresponent a aquell interregne. Amb les fundacions d'aquest mig segle i els molins que ja hi devia haver, els llocs més propicis a aquesta activitat industrial dins la franja prelitoral i el nord-est de la Depressió central quedaren ocupats. Tan sols no hem trobat cap referència dels molins de la Sènia, al peu del massís dels Ports de Beceit, a la comarca de Tortosa.

Mentrestant, la indústria genovesa proveïdora del mercat his-

pànic i hispano-americà dequeia per barrar-li el pas l'empenta productora dels molins catalans i per no poder treure, com abans, els draps espanyols (1). Briquet ha citat disposicions de les autoritats de Gènova, corresponents als anys 1736 i 1762, encaminades a aturar la decadència (2). No era, però, solament el paper italià el que feia la competència a Catalunya en els mercats peninsular i americà, sinó també el francès, i àdhuc l'anglès i l'holandès com ho prova el que diu La Lande (1770 ?) que «Espanya ha arribat a alliberar-se en part de la indústria estrangera, no obstant, però, la Companyia de Montargís, propietària d'una gran fàbrica muntada amb tots els avenços de l'època a mitjans del segle XVIII, ha venut a Càdiz el seu paper fet com el de Gènova, a un preu molt elevat» (3).

El govern de Carles III, esperonat per la Junta de Comerç de Barcelona, interpretadora de les necessitats dels paperaires, prengué diverses mesures protectores i estimuladores que anaven adreçades especialment als fabricants de Catalunya, puix que constituïen la majoria dels manufacturadors de paper a Espanya, ja que, fora d'alguns altres de la regió de València, eren escassos els industrials que es dedicaven a aquesta activitat productora en les altres terres peninsulars. Ultra la prohibició de treure draps, es concedí franquícia a la importació i es rebaixà a vuit diners per raima la imposició de sortida del paper català, sempre que anés a qualsevol port dels dominis hispànics (reials cèdules del 1767) (4). A més, es tractà de millorar la fabricació, normalitzar la producció i evitar defectes i fraus en el paper tot reglamentant les operacions. En general, eren mesures disposades per algun funcionari madrileny, teoritzador i pressumptuós, com és el cas de la intervenció de Miguel Gerónimo Suárez y Núñez, traductor del «Arte de hacer papel» de La Lande.

Per tractar-se d'un dels pocs artesanats que no havia format confraries ni gremis degut a la disseminació de la indústria i al nombre reduït d'operaris que abans s'hi ocupava, els paperaires de Catalunya que s'havien trobat lliures d'ordenacions corporatives i havien pogut desplegar llurs iniciatives i crear la tècnica llur amb tota llibertat, no s'avenien a aquells amotllaments. Una comunica-

(1) La Lande. «Arte de hacer el papel, según se practica en Francia, etc.». Ed. castellana. Madrid, 1778, pàg. 149.

(2) Briquet. «Papiers et filigranes des Archives de Gênes, 1154 a 1700». Ginebra, 1888, pàg. 53.

(3) La Lande, obra citada, pàg. 145.

(4) Biblioteca de Catalunya. Fons de la Junta de Comerç. Llig. B.º 23.

ció de la nostra Junta de Comerç a Madrid, l'any 1775, en resposta a les disposicions reglamentadores, diu: «Un reglament formal més aviat els confondria [als industrials] en lloc de procurar llur avançament» (1).

No es cregui, per això, que no hi hagués avançament en la fabricació, puix que el paper de l'època mostra les qualitats excel·lents dels papers que s'elaboraven; però, per tal d'aportar un testimoni foraster citarem l'apreciació de Koops, paperaire anglès, el qual, l'any 1801, escrivia que la fabricació de Francesc Guarro era igual a la dels més hàbils holandesos (2).

Malgrat els contratemps que l'escassetat de draps porta a la indústria, la segona meitat del segle XVIII constitueix el període de puixança de la indústria paperera catalana. Hi havia un excés de demanda sobre la producció, que es manifesta en el paràgraf que transcrivim a continuació, en el qual es tracta de justificar l'augment de preus després dels avantatges econòmics atorgats per Madrid a profit dels molins de Catalunya. Diu així: «En aquests regnes manquen encara les fàbriques necessàries per a donar l'abast: l'Amèrica necessita la major part del paper que ací es fabrica i com que manquen fàbriques sobren compradors» (3).

L'any 1766, en una relació dels paperaires que reberen de la Junta de Comerç la placa de noguera que havia de servir de mesura per a unificar els formats, trobem seixanta-vuit fabricants que no sumaven pas tots els productors del país, ja que cinc anys més tard, en un estat general dels molins del Principat - del qual coneixem una còpia de l'any 1775 - consten 109 molins els fabricants dels quals quaranta-quatre són propietaris i seixanta-cinc, arrendadors. A causa de la carestia de draps, segons el document informador, hi havia vint-i-tres molins parats i els que treballaven no donaven tot el rendiment normal. Les possibilitats de la producció en conjunt és calcula en 301.600 raimes anuals, però, per aquelles circumstàncies era només de 120.800 (4).

La susdita relació de conjunt que correspon a un període de plenitud de la indústria paperera catalana, permet fixar definitivament la localització d'aquesta activitat productora en el seu període manufacturer, la qual cosa farem en un altre article.

PAU VILA

(1) Ídem, ídem.

(2) «Historial Account», p. 174, citat per Blanchet.

(3) Biblioteca de Catalunya. Fons de la Junta de Comerç. Llig. B.º 23.

(4) Ídem, ídem.

CRÒNICA

ELS NOSTRES CONGRESSOS D'ENGUANY

EL PROPER CONGRÉS INTERNACIONAL D'ALPINISME.—És recordarà que fou concedit al CENTRE i a Barcelona l'organització del Congrés d'Alpinisme corresponent a l'any 1935, el qual aplegarà les representacions de tots els països que integren la «Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme».

Davant d'aquesta distinció honorable i ensems de tanta responsabilitat, el CENTRE es proposa amb temps suficient anar curant de la preparació i organització del Congrés. La primera providència ha estat consultar el Consell permanent de la U. I. A. A., a Ginebra, respecte la data que es consideri més convenient. La U. I. A. A. ha tramès la nostra consulta a totes les entitats adherides i per les impressions que tenim a hores d'ara, sembla que una de les èpoques per nosaltres proposades troba arreu la millor acceptació. En aquest cas el Congrés tindria lloc a mitjans de juliol, en comptes d'altres moments més entrat l'estiu. El programa d'excursions pirenenques annexes al Congrés podrà fer-se així en millors condicions.

Noves de participacions.—«Peñalara», la important i activa societat alpina de Madrid, es disposa des d'ara a participar al Congrés i a prendre una part activa en les seves tasques.

El Club Alpí Francès ja ha anunciat el seu propòsit d'organitzar una caravana nombrosa, la qual assistiria al Congrés i, a continuació, en autocar, faria una gran excursió de cap a cap dels Pireneus fins als Picos de Europa.

El President del Club Alpí Tx-

coslovac i soci honorari del CENTRE, senyor Rudolf Pilat, també ens ha expressat repetides vegades el seu propòsit de portar personalment la representació del seu florent Club al Congrés de Barcelona.

Per a anar posant de manifest els treballs preparatoris del Congrés i les favorables impressions que s'han rebut de moltes bandes, inaugurarem aquesta secció, en la qual publicarem totes les noves d'interès relacionades amb aquell.

CONGRÉS INTERNACIONAL I IV CONCURS DEL MILLOR FILM AMATEUR.—Com sigui que encara segueixen rebent-se adhesions ajornem per al pròxim número l'exposar els detalls d'aquests fets transcendentals l'organització dels quals ens ha estat encomanada.

CENTRE

MOVIMENT DE SOCIS DURANT EL QUART TRIMESTRE DEL 1934.—Els nous socis ingressats durant els tres darrers mesos de l'any passat han estat els següents:

Miquel Navarra i Lizarde, Josep M.ª Badia i Camprubí, Ferran Valls i Mansió, Julià Mangrané i Alimbau, Joan Garcia i Giménez, Albert Munné i Camp, F. Rolf i Morral, Agustí Peyra i Oliva, Antoni Vilarrubia i Garet, Jordi Roura i Rosich, Lluïsa Maria Pardo, Montserrat Gay i Montagut, Ramon Gay i Montagut, Mercè Montagut i Marés, Pilar Sans i Condominas, Francesc Verdaguer i Casanovas, Romà Guardiet i Magrinyà, Manuel Closa i Sallari, Joaquim Ferrer i Jaume, Magí Hortal i Samsó, Santiago Banqué i Gil de Bernabé, Marius Montessori i Christy, Enric Albert Novell i Garcia, Joan Soler i Carbonell, Santiago Costa i Arraud, Albert Cristòfol i Rabella, Jaume

Samsó i Bordas, Josep Ferrer i Domènech, Marius Saltor i Madorell, Josep M.ª Granell i Gener, Josep Sans i Coll, Maria Granell i Gener, Joaquim Klein i Pineda, Francesc Calafí i Valentí, Artur Baldrís i Ferràndiz, Joan Enseñat i Cerdà, Josep M.ª Fornt i Brunet, Modest Llubia i Bañeres, Guillem Mora i Obrador, Maria Lluïsa Casadevall i Llacuna, Carles Rofes i Forn, Joan Bohí, Artur Ortiz i Niubò, Armand Ordeig i Adrià, Josep Julià i Pujol, Leopold Rodés de Sisternes, Josep Salas i Real, Frederic Tarrida, Josep Roqueta i Prats, Antoni Robert d'Aruda i Botelho, Francesc Enric i Planas, Ramon Pascual i Freixa, Xavier Busquets i Sindreu, Manuel Aracil i Borràs, Antoni Augé i Bargañó, Joan Moya i Oliver, Mercè Núñez i Targa, Mercè Trias i Sapeira, Modest Giró i Marsal, Carles Plans i Vives, Josep Antoni Abel, Isidre Abelló i Carreras, Enric Julià i Mercadal, Felip Marín i Catau, Dolors Valeri i Marquès, Maria Herrera i Guerrero, Enric Goig i Bert, Josep Moreno i Alexandre, Pau Peyra i Oliva, Dolors Alonso i Martínez, Melcior Baixas de Palau, Joan Batlle i Florensa, Jordi Espasa i Fanés, Josep Oliu i Portell, Josep Piñol i Vidal, Josep M.ª Prat i Solé, Lluís F. Tarrida i Santolaya, Francesc d'A. Serra i Casellas, Joan Sistaré i Vives, Paquita Millet i Curell, Rosa Millet i Curell, Blas Becerra i Valverde, Carme Badia i Cassy, Miquel Martí i Correa d'Avila, Francesc Martínez i Iglésias, Jordi Miquel i Serra, Albert Balle i Nouvilas, Josep Rifà i Mas, Josep M.ª Costa i Simon, Albert de Moares i Arruda, Ramon Batlles i Fontanet (reingressat).

Durant el mateix període s'han cursat les baixes voluntàries següents:

Enric Losantos i Vilaseca, Ramon Rovira i Fàbregas, Gabriel Boada i Oliveró, Maria Lluïsa Boada i Oliveró, Jaume Sagnier i Puig-Mir, Cels Pantaleoni i Gonzalbo, Dalmau Ciurana i Berenguer, Lluís Coma i Cayes, Francesc Morillo i Simon, Jaume Jorba i Sendra, Pere J. Rivière

i Manen, Joan Esteve i Esparcia, Josep M.ª Rieusset i Ponce de Leon, Francesc Guri i Ribó, Joaquim Costa i Jané, Josep M.ª Crous i Costas, Lluís Gibert i Riera, Lluïsa Maria Pardo, Joan P. Par i Torrent, Paulí Castells i Vidal, Salvi Iborra i Guillemot, Hans Baudach i Hinrichs, Ambrós Pérez i Guàrdia, Joaquim Sureda i Iglésias.

A més, hem hagut de lamentar la baixa per defunció del nostre consoci Millà de la C. Capdevila i Alemany.

CANVIS DE DOMICILI.—Preguem als socis que sempre que facin trasllat del seu domicili, o lloc de pagament de rebuts, se serveixin posar-ho en coneixement de Secretaria a fi de facilitar el treball, cooperant així al millor servei de tots.

HISTÒRIA I EVOLUCIÓ DE LES PUNTES A MÀ.—El dia 11 tingué lloc aquesta conferència, a càrrec de la senyora Adelaida Ferré, la qual, després de demostrar l'interès social, artístic, econòmic i folklòric de la indústria puntaire, parlà de la crisi que està travessant aquest bell ofici femení a la nostra nació. Assenyalà normes per al seu renaixement i féu una crida a les dames perquè possessin de moda algun complement de punta en llur indumentària i s'acreditarien de dones patriòtiques, de gust exquisit i d'ànima delicada i caritativa, car les puntes a l'agulla o al boixet proporcionarien benestar a moltes famílies necessitades. A aquest objecte posà de manifest el rendiment que la indústria puntaire donà al país durant les èpoques en què la moda li era propícia, i afegí que Venècia, Bèlgica, Irlanda i França es varen enriquir amb aquesta indústria, en diferents ocasions. La conferència acabà dient que les catalanes hem d'estar orgulloses de la fama que arreu han obtingut les nostres puntes i que convé que aquesta fama no decaigui. Demanà al selecte auditori que no deixés de visitar l'Exposició de Puntes, veritables, que se celebraria

a la Casa de l'Ardiaca, executades per les senyorettes Raventós, ex-alumnes, com la conferenciant, de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, on tant s'ha treballat per fer reviure aquest art.

La senyora Ferré fou molt felicitada per la seva interessant dissertació.

MONESTIR DE GUADALUPE.—El dia 21 de desembre el senyor Francesc Blasi i Vallespinosa donà una conferència ben interessant sobre aquest famós cenobi castellà, interessant sota el punt de vista històric i arqueològic. L'amena exposició del conferenciant fou il·lustrada amb una sèrie de magnífics diapositius.

Secció de Fotografia

SESSIONS DE PROJECCIONS.—Aquesta Secció ha celebrat les següents sessions de projeccions explicades: el dia 3, a càrrec del senyor Lluís G. Olivella, de diverses poblacions catalanes; dia 10, el senyor Joan Nonell, de l'Illa Daurada; dia 17, el senyor Lluís Estasen, de paisatges muntanyencs a l'hivern; dia 24, el senyor Josep Puntas, de diverses poblacions espanyoles.

Secció d'Esports de Muntanya

MATRIMONI ORFILA-GARCIA.—Els companys Josefina Garcia i Eliodor Orfila, que amb llurs activitats muntanyenques han donat constant animació a les pistes de neu i als campaments d'estiu, han unit els seus destins el dia 30 de gener, a l'església dels Sants Just i Pastor, acompanyats d'un bon nombre d'amistats.

Rebi la novella parella, en viatge de noces amb esquís a l'Arberg, l'escalf de l'entusiasta simpatia de llurs amics i companys del CENTRE, tot desitjant-los una llarga i feliç lluna de mel.

ELS CAMPAMENTS DEL PASSAT ESTIU.—Durant l'estiu darrer, els socis han instal·lat un total de 33 campaments utilitzant el material d'acampada de

la Secció. Els llocs preferits han estat el Montseny, la Costa Brava i els Pirineus català i aragonès.

Els serveis prestats per tenda i per dia sumen un total de 387.

PARTICIPACIÓ A UN SALÓ DE FOTOGRAFIA DE MUNTANYA.—Ha estat tramès a la Societat Peñalara, de Madrid, un lot de fotografies, com a participació de la Secció en el XIX Saló de Fotografies de Muntanya, organitzat per l'esmentada entitat.

REVISIÓ I AUGMENT DEL MATERIAL.—Un dels primers acords de la nova Junta Directiva ha estat procedir a la revisió del material de camping, excursionisme hivernenc i escalada, i augmentar l'existència de tendes, utensilis de cuina, piolets, crampons, martells, pitons, cordes; etc., perquè tots els socis puguin utilitzar-lo en llurs sortides segons un Reglament especial que a aquest objecte s'establirà.

LES LLIBRETES-REGISTRES ALS CIMS.—També s'han començat a classificar les llibretes-registres i colleccions de targes deixades als cims per a formar-ne un historial d'ascensions. La Secció prega novament als seus socis que li comuniquin l'estat en què es trobin les llibretes, i els cims importants on en manquin.

La Secció lliurarà una llibreta-registre a aquells socis que es proposin visitar algun cim important on no n'hi hagi i vulguin encarregar-se de la seva col·locació.

LES ORIENTACIONS I ACTIVITATS DE LA SECCIÓ.—Aprovat el nou Reglament i constituïda la Junta Directiva, aquesta ha estudiat, en les primeres sessions, quines havien d'ésser les activitats de la Secció, i ha acordat fer seves les orientacions proposades en la circular de data 22 d'octubre últim adreçada als socis de la Secció i signada pels senyors Josep M.^a Co de Triola, Ignasi Folch i Girona, Josep M.ª Guilera i Albiñanya, Enric Ribera i Llorens, Josep M.ª Ros i Vila, Eduard Vidal

i Riba, Lluís Estasen i Pla, Albert Oliveras i Folch, Josep Torent i Sostres, Josep Rovira i Cardona, Rosend Flaquer i Gil, Eliodor Orfila i Castells, Josep M.ª Nubiola i Deu, Marc Armenteras i Camp, i Josep M.ª Ferran i Andreu, senyora Montserrat Bertomeu de Domènech, senyoretas Carmelita Armangué i Schilling, Maria de Quadras i Feliu, i M.^a dels Angels Fiol i Roca, i senyors Eugeni Mora i Obrador, Andreu Xandri i Serrano, Albert Casanellas i Tarròs, Jaume Reñé i Solà, Joaquim Bofill i Bofill, i Josep Olivella i Casals.

En conseqüència, la Secció d'Esports de Muntanya tindrà cura de l'organització d'excursions de tota mena a muntanya, dels Salons de material esportiu, de les exposicions fotogràfiques especialitzades en temes muntanyencs, dels concursos de literatura alpina, de l'edició del Calendari Excursionista de Catalunya.

Serà també missió de la Secció orientar el camping i les excursions d'hivern, i a aquests dos aspectes - els més moderns de l'excursionisme - que tanta acceptació tenen avui entre els seus associats, dedicarà un especial interès. La Secció continuarà impulsant el camping amb l'organització de campaments col·lectius i el préstec als seus socis de material acurat i construït sota les indicacions de l'experiència, i amb el recull i la publicació de les dades necessàries sobre els punts més indicats per a establir campaments en cada regió i sobre els mitjans de transport i proveïment. També dedicarà una atenció preferent a l'organització de les excursions amb esquís i procurarà donar als seus itineraris la major varietat, amb l'objecte de posar-les a l'abast de les forces i d'acord amb els gustos de tots els excursionistes esquiadors. Així es proposa practicar alhora grans ascensions hivernenques i sortides curtes i fàcils que no tinguin altra aspiració que la de contemplar el paisatge nevat i passar un dia a muntanya.

Igualment posarà cura la Secció a intensificar les sortides col·lectives en autocars especials que permetin aprofitar tot el temps possible a muntanya i obtenir una reducció en les despeses de viatge.

Al costat d'aquestes activitats, la Secció, en disposar del temps i dels cabals que destinava a la part esportiva de l'esquí, podrà dedicar una major atenció a contribuir a les publicacions de guies, mapes, llibres d'excursionisme, i al BUTLLETÍ que edita el CENTRE, i tindrà lleure per a estudiar una nova orientació en l'assenyalament de camins de muntanya i d'una manera especial per a treballar amb totes les seves forces per tal d'augmentar el nombre de refugis del CENTRE.

La Junta Directiva dedicarà les sessions vinents a l'estudi de nombroses propostes i iniciatives per anar portant a la pràctica les orientacions exposades.

EXCURSIÓ-TURISME DE VACANCES D'ESTIU.—Heus ací un bon recorregut de vacances d'estiu efectuat pels socis senyoreta Carme Sabadell i Joan Andreu i un company durant els dies 5 al 21 d'agost del 1934, que no té res a envejar a cap dels que han efectuat els altres consocis. En aquesta excursió s'han sabut combinar les jornades muntanyenques amb les de turisme.

Dia 5. Sortiren de Barcelona en automòbil fins a la Massana (Andorra). Acamparen en un prat d'Arsinsal. A mig sopar, inundació de la tenda per haver desviat intencionadament l'aigua cap al prat.

Dia 6. D'Arsinsal pujaren per la ribera de Coma Pedrosa fins al pla del mateix nom (3 h. 15 m.). Remuntaren la ribera que baixa de l'estany, la deixaren a la dreta, i per una bonica cresta assoliren el pic de Sanfons (2 890 m. i 2 hores més). Baixaren al port i estanys de Baiau (1 h. 30 m.) i als plans i cabana de Buet (2 h. 30 m.). Dels estanys de Baiau fins a la cabana de Buet, gran tempesta d'aigua i pedra. Per les males condicions de la cabana, de-

cidiren fer nit a la dels carrabiners, a 15 minuts.

Dia 7. Temps insegur. Desistiren de pujar a la Pica d'Estats i van a fer nit a les bordes de la Rebuira, a dues hores.

Dia 8. Ascensió a la Pica d'Estats (3.141 m.). Al matí, temps esplèndid. De la Rebuira pel collet d'Irtardo fins a la bauma dels pastors on comença la vall de Sotllo, i hora 45 m. En arribar a l'estany superior de Sotllo (1 h. 25 m.) començà a empijorar el temps: espessa boira i calamarsada. Poc abans del port de Sotllo i fins al cim, neu abundant caiguda recentment (2 h. 15 m.). Visualitat nul·la, i feia fred. Desferen el mateix recorregut en 3 h. 30 m. Seguia plovent quan arribaren a la Rebuira. Degut a la persistència del mal temps, desistiren de tornar a Andorra pel dret i feren nit a Arreu.

Dia 9. D'Arreu a Llavorsí, en taxi. En autocar de servei, fins a Artesa, on dinaren, i continuaren fins a la Seu. Feren nit a les Escaldes d'Andorra on arribaren en taxi.

Dia 10. Anada a la Massana a peu per a recollir el cotxe (1 hora 15 m.). A la tarda, visitaren la Casa de les Valls, d'Andorra.

Dia 11. De les Escaldes, amb l'automòbil anaren fins al port d'Envalira, on acamparen. A migdia sortiren cap al Pic Negre d'Envalira (2.812 m.) per la portella d'en Gait (1 h. 45 m.). Horitzons clars, retorn al campament.

Dia 12. Del port d'Envalira, per carretera, passaren pel pas de la Casa, coll de Pimorens, Font Romeu, Mont Lluís i les Bulloses, on acamparen.

Dia 13. Ascensió al Carlit (2.921 metres). Amb temps boirós, remuntaren pels estanys i el coll fins a trobar la cresta que la seguiren fins al cim (2 h. 30 m.). Boires baixes i sol. Retorn al campament en 1 h. 40 m. Amb pluja persistent desferen el campament i, per Mont Lluís i Oleta, anaren a Prada del Conflent.

Dia 14. Destinat a visitar Vernet i Sant Martí del Canigó des de Prada.

Dia 15. Excursió a la serra de Madres (2.471 m.). De Prada sortiren en automòbil i passaren per Rià, Conat, Nohedes fins a l'entrada del bosc. Travessaren el bosc, passaren per la jaça de Nohedes i, tot remuntant la ribera, feren cap a l'estany o gorg Estelat (2 h. 20 m.). Pujaren al coll dels Gorgs, que separa les valls de Nohedes i d'Évol (40 m.), i sempre carenejant, arribaren a la gelada font de la Perdiu. Bella vista sobre el Gorg Blau i l'estany Estelat. Forta pujada fins al cim del Mercader (1 h.), que queda separat del de Madres pel pas dit del Mercader i pel pic de la Coma, al qual també pujaren. Des del cim de Madres gaudiren de bella vista que els permeté recórrer des d'Andorra als Pirineus Orientals. Pot pujar-se al pic de la Coma des de la font de la Perdiu directament, sense passar pel cim i pas del Mercader; aquest itinerari el feren de retorn i esmerçaren 2 h. 30 m. fins a trobar l'automòbil.

Dia 16. De Prada, on feren nit, anaren en automòbil al Xalet de Cortalets i acamparen vora l'estany de Balatx.

Dia 17. Pica del Canigó (2.785 m.). Hi pujaren per la font de la Perdiu i retornaren al campament per Puig Barbet. Dia magnífic i bona visualitat arreu, la qual cosa els permeté de fer llargues estades als cims.

Dia 18. A mig matí desferen el campament, passaren de nou per Prada i anaren a fer nit a Perpinyà.

Dia 19. Visitaren «Canet-Plage», retornaren a Perpinyà, travessaren el Perthús i Figueres i feren nit a l'Escala.

Dia 20. Visita a les excavacions d'Empúries, bany i dinar a l'Estartit i pernoctar a Tossa.

Dia 21. Bany a Cala Pola i, després de dinar, retorn a Barcelona.

EXCURSIONS CURTES AMB ESQUÍS DES DE LA MOLINA.—El diumenge, dia 20 de gener, els socis senyors A. Orfila, P. Guasch, Rossend Flaquer i Gil, J. M.ª Plans i J. M.ª Guilera efectuaren la primera excursió curta amb

esquís de la sèrie que té projectades la Secció d'Esports de Muntanya, des de la Molina, Ribes i Núria.

L'itinerari fou: Xalet de la Molina, Sitjar, via del tren, camí vell de la collada, collada de Toses, creu de Maïans, caseta del quilòmetre 27 i hostal de la Molina.

Com que gairebé tot el recorregut fou per entre bosc, trobaren una neu excellent que els permeté d'efectuar bones i llargues esquíades. Fins a migdia féu bon temps, que empitjorà un xic més tard sense dificultar, però, la marxa.

Pel fet d'ésser un itinerari desconegut de la majoria dels concurrents va tenir una franca acollida.

NÚRIA - LA MOLINA.— Els socis senyors Rossend Carrasco i Formiguera, Pere Acarín i un company efectuaren aquesta cursa amb esquís el diumenge dia 20 de gener.

Sortiren de Núria a les vuit; a les onze arribaren al Puigmal després de lluitar amb una neu gairebé sempre glaçada.

La nuvolada que venia de Nou Creus, un cop havia cobert la vall de Núria, tenia tendència a continuar cap a Puigmal, i els féu fugir del cim més de pressa del que no volien.

Al Pas dels Lladres la neu estava glaçada i calgué prendre precaucions. Amb tot, no es lliuraren d'algun accident destorbador.

Quan la neu ja era més bona - cap al pla de les Salines - la boira que els empaitava, els va voltar, i tot i haver vist la Molina en un moment que s'aclarí una mica, perderen l'orientació i decantaren cap a la carretera de la collada que dóna aigües a Toses. La nit els atrapà abans de la collada, i, des d'aquesta, convertint la marxa en una cursa l'únic premi de la qual era poder agafar el tren, arribaren a temps a l'estació.

Secció d'Arqueologia

VISITES.— El dia 13 foren visitades les obres que es realitzen

en els edificis que foren Casa de la Convalescència i Hospital de la Santa Creu d'aquesta ciutat, per tal d'instalar-hi l'Institut d'Estudis Catalans, la seva riquíssima biblioteca i les altres institucions anexas. Acompanyats d'una persona facultativa, especialment delegada, els visitants es pogueren fer càrrec de la importància de les obres realitzades, de les que estan en vies d'execució i de les projectades, amb la qual cosa es tornarà a llur prestigi aquestes construccions, la vàlua artística i històrica de les quals seran posades de manifest.

El dia 20 tingué lloc la visita al Museu d'Art de Catalunya, al Palau Nacional de Montjuïc, en la qual féu d'autoritzadíssim *cicerone* el senyor Gandia, conservador dels Museus, el qual donà explicacions de caràcter tècnic, especialment sobre les pintures murals romàniques transportades al Museu, en el treball delicadíssim de les quals tant contribuí l'esmentat senyor. Inútil és comparar l'efecte que causà als visitants les instal·lacions, veritable model en aquesta especialitat, que no en va ha cridat l'atenció i les alabances dels directors dels principals Museus que han visitat el nostre, obra meritíssima del senyor Folch i Torres i dels qui l'han secundat.

OBERAMMERGAU I ELS SEUS ARTISTES.

— Tal com estava anunciat el dia 9 de gener tingué lloc la conferència del Dr. Manuel Rovira i Cardona. Fou una conversa plena d'interessantíssimes suggerències sobre el poble d'Oberammergau i les seves representacions de la Passió. Ajudat d'unes ben escollides projeccions el conferenciant presentà allò que podríem dir-ne procés evolutiu de l'esperit artístic d'aquell poble, arrancant de la influència decisiva que hi tingué la fundació del monestir d'Éttal el qual s'aixeca a pocs quilòmetres de la població. El folklore alemany té en aquest poble encara realitats, tal com la de la cançó de «l'Estel». Seguiren, després, atina-des consideracions referents al Mu-

seu d'Oberammergau, exponent del gradual millorament artístic dels seus artífexs, i a la institució meritíssima de l'Escola d'Arts i Oficis de Sant Lluç, que cura de donar cursets, conferències i sessions per a la depuració del sentiment estètic. El treball intens realitzat pel poble d'Oberammergau, des del seu famós vot fins avui, aparegué plàsticament en l'estudi sintètic que mostrà el conferenciant, dels diferents escenaris adoptats per a la representació del text i partitura de l'obra. Finalment explicà les curioses referències de la preparació de la representació, elecció d'actors i algunes dades anecdòtiques d'alguns personatges centrals de l'obra, que foren presentats a la pantalla.

RECORDS D'UN VIATGE A TURQUIA.—El senyor Francesc Blasi i Vallespinosa donà una conferència, el dia 23, que fou una veritable excursió a aquelles terres de l'Orient.

Secció de Cinema

IV CONCURS CATALÀ DE CINEMA AMATEUR.—S'ha tancat amb una inscripció de cinquanta-quatre bobines, corresponents a quaranta-cinc lemes, amb un metratge de cinc mil quatre-cents metres. Tot i que molts amics no han pogut enllestir llur film perquè la celebració del Concurs Internacional del mes de maig ha obligat a avançar notablement el termini de lliurament, la col·laboració ha estat nombrosa. No han mancat els films de fora de Catalunya i de l'estranger.

Les sessions tindran lloc les nits dels dijous, del 14 de febrer al 21 de març inclusivament, segons els programes que es poden demanar al CENTRE. Entre els lemes d'excursions i viatges n'hi ha de títol ben suggestiu.

REVISTA «CINEMA AMATEUR».—Ha sortit el número 7. Llegiu-la i feu-la conèixer als amics, en bé del CENTRE.

Secció d'Esquí

CURSES SUSPESES.—Degut a la manca de neu a la Molina, les curses socials de baixada i slalom que havien de celebrar-se el dia 13 de gener, foren traslladades a Núria, on tampoc es pogueren realitzar pel mal temps.

CURSA SOCIAL DE MIG FONTS.—En lloc del dia 6 com estava anunciada, el dia 20 del passat mes de gener, trobant-se les pistes de la Molina en excel·lents condicions de neu, la nostra Secció pogué celebrar la seva cursa social de mig fons, iniciant així, amb un èxit en tots sentits, el seu començament en el que es refereix a la celebració d'aquests actes. Els resultats foren els següents:

Categoria seniors (dues voltes)

1 Ernest Mullor	48 m. 40 s.
2 Oriol Canals	49 » 26 »
3 Joan Andreu	50 » 35 »
4 Josep M. Nubiola	52 » 24 »
5 Joan Roig	53 » 27 »
6 Enric Guasch	54 » 04 »
7 Antoni Olivella	55 » 49 »
8 Francesc Pàmies	56 » 12 »
9 Ignasi Abadal	56 » 46 »
10 Pere Vives	58 » 09 »
11 Joan Mullor	1 h. 46 » 00 »
12 Manuel Valls	1 » 06 » 36 »
13 Antoni Ferrer	1 » 08 » 10 »
14 Josep Bover	1 » 08 » 32 »
15 Pau Peyra	1 » 12 » 49 »

Retirat un corredor.

Categoria juniors (una volta)

1 Jordi Monjo	36 m. 11 s.
2 Joan Bultó	37 » 34 »
3 Josep Olivella	38 » 48 »
4 J. Planells	40 » 48 »
5 B. Falqueras	59 » 20 »

Quatre corredors retirats.

Aquests resultats ens confirmen que en Mullor conserva la seva magnífica forma com a corredor de fons i que l'actuació de Canals en el seu debut com a senior fou esplèndida. En els juniors cal remarcar la cursa portada a terme per Monjo, el qual es va destacant cada dia més per les seves actuacions i bon estil.

BIBLIOGRAFIA

J. JANEBA. — *Horolezecká Cvicení V Prachorských skalách 1930-1934.* — Guia de 163 pp., 100 fotografies i 1 mapa.—Praga.

El nostre consoci honorari, senyor Rudolf Pilat, president del Club Txecoslovac, ens ha tramès aquest modern llibre de Josep Janeba, que és una guia detalladíssima de totes les escalades que es poden fer en els roquissers de Prachor (agulles de formes molt semblants a les del Montserrat i Sant Llorenç del Munt i lloc d'entrenament dels escaladors txecs).

Malgrat l'obstacle infranquejable de l'idioma, el llibre, amb la seva distribució, esquemes claríssims i fotografies de moments d'escalada, permet treure'n la conclusió que es tracta d'una obra de mèrit indubitable i que ha estat feta per un grimpaire excepcional.

Els gràfics solament, amb el pun-

tillat de les vies practicables, resulten prou eloqüents pels que gusten d'aquestes modalitats acrobàtiques. El llibre és presentat amb una tipografia molt pulcra que honora per igual el seu autor i el Club Alpí Txeco-slovac. J. M.^a G.

NOVA GUIA.—A últims de gener va aparèixer, bellament editada pel Centre de Lectura de Reus (Secció Excursionista), la guia *Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles*. Es del mateix format i presentació que les seves precessores *Les muntanyes de Prades, el Montsant i serra la Llana i Del Camp de Tarragona a l'Ebre*.

Sobretot per a nosaltres els barcelonins, ens serà d'una gran utilitat car descriu admirablement unes comarques que no ens són gaire conegudes.

Ens n'ocuparem amb més detall en un altre número.

NOTICIARI

PER ALS ESQUIADORS I MUNTANYENCS D'HIVERN.—Els qui vulguin canviar de panorama durant unes vacances i no vulguin passar fronteres, és bo que sàpiguen que els refugis d'«El Formigal» (Sallent de Gàllego) i el del «Ruso» (Canfranc) estan oberts al públic amb restaurant i amb una quarantena de llits cada un.

Així mateix, que el nou Xalet Refugi de l'«Esquí Club Tolosano», fou inaugurat el desembre passat a Candanchú i al quilòmetre 87 de la carretera de Saragossa a França. Aquest edifici consta d'una vuitantena de llits, calefacció i tot el confort.

LA MODA FEMENINA EN ELS ESPORTS D'HIVERN D'enguany. — Deixant de

banda el colorit que gairebé sempre acostuma a ésser el mateix, salvant poques excepcions, el que crida força l'atenció a l'estranger i sembla que va prenent increment, és el sistema de pantalons «graduables»; això és, uns pantalons molt amples que es poden lligar al turmell o bé a mitja cama, segons sigui el vestit de cintura per amunt. Si és sistema noruec, es duen subjectats al turmell i si és sistema tirolès estilitzat, que és el que predomina enguany, es duen a mitja cama i permeten, al mateix temps, lluir sengles mitges blanques que, juntament amb el conjunt de l'equip, incloent-hi el petit capell i els botins, donen a la dona un punt de masculinitat força atractiu.